

Підсумки дослідження погадок за 1924—1935 р.р.

І. Г. Підоплічка

Вступ

У першій статті, в якій уміщено аналізи погадок за 1925—1929 рр. (І. Г. Підоплічка, Аналізи погадок за 1925—1929 рр., Матеріали до порайонового вивчення звірів та птахів, що ними живляться, вип. I, 1932, с. 5—75), ми більш-менш докладно зупинялися на практичному і теоретичному значенні даних від погадкового методу дослідження фауни дрібних звірів, а тому тут ми не будемо повторювати цього; в тій же статті подано короткі відомості про погадки, інструкцію до збирання погадок і деякі інші потрібні зауваження. Отже, в даній роботі, після розгляду фактичного матеріалу, ми вже спробуємо зробити деякі висновки з нашої 12-річної роботи по дослідженню фауни дрібних ссавців за методом погадок.

Щодо полеміки про рентабельність самого методу погадок, то ми вже досить зупинялися на цьому питанні в інших роботах і в наукових доповідях, і тому тут обмежимося лише деякими зауваженнями з цього приводу.

Протиставлення погадкового методу іншим методам дослідження фауни дрібних звірів і заперечування цим позитивного значення погадкового методу є безпідставне.

У вивченні фауни потрібно використовувати всю різноманітність корисних методів у залежності від задач і умов дослідження.

Отже, ми, захищаючи в багатьох попередніх роботах погадковий метод, визначаючи його інтенсивним, дуже продуктивним і дешевим, говорим теж саме й тепер. Але ж ні в попередніх роботах, ні тепер ми не доказували і не доказуємо, що інші методи дослідження фауни виключаються погадковим методом.

Більш того, ми вважаємо, що коли в 1924—1931 рр. перед нами стояли задачі виявляти видовий склад дрібних звірів, і ми це й зробили в основному для Київської, Вінницької, почасти Чернігівської, Харківської і Дніпропетровської областей, застосувавши погадковий метод, то сьогодні ставити ці ж задачі, а також, щоб з них виходити до оцінки цього методу, було б невірно.

Тепер перед нами мусять стояти не тільки загальнофауністичні задачі, а і задачі поглибленого, детального, порайонного вивчення шкідли-

library of the web-site
of the Ukrainian Theriological Society

бібліотека сайту
Українського теріологічного товариства

www.terioshkola.org.ua/ua/library.htm

вої і корисної груп дрібних звірів, а тому для цих задач — погадковий метод є одним з важливих методів, поруч з іншими. В залежності від районів склад шкідливої і корисної груп дрібних звірів може мінятися, тому вважаємо за потрібне, для приблизної орієнтації в цьому питанні, подати склад шкідливої і корисної груп дрібних ссавців по областях, що встановлено з допомогою погадкового ж методу.

Області	Шкідлива група дрібних гризунів ¹⁾	Корисна група дрібних гризунів і комахоїдів
Київська	Звичайна нориця Хатня миша Лісова миша Пасиста миша (там, де вона поширена) Хом'ячок (місцями)	Мишівка Звичайна бурозубка
Одеська	Звичайна нориця Хатня миша Лісова миша Хом'ячок	Мишівка Звичайна бурозубка
Дніпро-петровська	Звичайна нориця Степова нориця (на Лівобер.) Сірий степовий лемінг (на Лівобер.) Хатня миша Лісова миша Хом'ячок	Мишівка Звичайна бурозубка
Чернігівська	Звичайна нориця Хатня миша Лісова миша Пасиста миша	Звичайна бурозубка Мишівка
Харківська Донецька	Звичайна нориця Сірий степовий лемінг Хатня миша Лісова миша Пасиста миша (в Харк. обл.) Степова нориця (в Донецьк. обл.)	Звичайна бурозубка Мишівка

За останній час погадковий метод визчення кількісного складу фауни дрібних звірів застосовано Н. І. Калабуховим і В. В. Раєвським на Північному Кавказі, В. Н. Шнітніковим — в Казахстані, при чому Шнітніков, досліджуючи погадки переважно денних хижих птахів, одержав результати, які свідчать про велику різницю між цифровими даними, що їх дають погадки нічних хижих птахів, з одного боку і денних — з другого, що цілком зрозуміло. Дрібні звірі так само диференційовані на нічну і денну групу щодо своїх біологічних властивостей, отже і тут знову таки ми можемо говорити про використання погадок і нічних і денних хижих птахів, а не протиставити одних даних іншим.

¹⁾ Таких гризунів, як ховрахи, хом'як, пацюк, водяний шур ми відносимо до групи крупних гризунів. У цій роботі групи крупних гризунів ми торкаємося в меншій мірі, поскільки погадковий метод дослідження не дає достатніх даних про цю групу.

Значна частина матеріалу, що ввійшла в цю роботу, здобута в 1930 р., коли в програму робіт відділу ентомології Київської краювої, а пізніше зональної зернової станції включено було обслідування шкідливих гризунів, вияснення їх господарського значення й поширення, не тільки в районі діяльності станції в Правобережнім лісостепу, а також і на Поліссі, в Лівобережному лісостепу і по змосі в Степу. Отже, на протязі літа 1930 р. нами проведено обслідування ряду районів: Чернігівської, Харківської, Дніпропетровської і почасти Донецької областей. Для об'їзду районів і збору матеріалу запрошено було двох помічників І. П. Ізотова та Б. М. Попова, які виконали значну частину роботи. Зібрати матеріали за одноразовий об'їзд у деяких особливо степових та лісостепових районах належною мірою не вдалося, бо літній час, як виявилось, найменше придатний для обслідування за прийнятим нами погадковим методом, поскільки в згаданих степових і лісостепових районах знайти погадки влітку трудно, найкращий час для цього — рання весна і осінь.

Робота 1930 р. щодо кількості обслідуваних пунктів перевищила працю попередніх років. Щодо кількості зібраного і опрацьованого матеріалу, то 1930 р. стоїть на другому місці після 1929 р., як це видно з поданої нижче таблички. Ця табличка відбиває масштаб роботи по дослідженню погадок за всі роки нашої праці.

Роки	Число обслідуваних пунктів	Число зібраних погадок	Число здобутих гризунів та ін. хребетних
1924	2	55	77
1925	32	2219	4882
1926	33	4998	10995
1927	73	4585	10086
1928	73	5114	11251
1929	31	12364	27202
1930	84	5580	12422
1931	28	2072	3324
1932	15	1295	2900
1933	5	181	291
1934	27	548	1409
1935	3	50	58
Разом.	406	39061	84897

Головним нашим завданням на Лівобережжі було встановити так звану шкідливу групу гризунів і зокрема вияснити межу поширення сірого степового лемінга (*Lagurus lagurus* Pall). Питання про шкідливу групу дрібних гризунів в основному можна вважати за розв'язане, щодо поширення сірого степового лемінга, то, зважаючи на трудоемність теми, питан-

ня остаточно не розв'язане і його передбачалося вивчати в наступні роки.

Це ми почасті й здійснили в 1931 р. під час праці комплексної експедиції Академії Наук УРСР в район Дніпрельстану, виявивши присутність сірого степового лемінга біля самого Дніпра на південь від с. Чаплинки. Матеріали з аналізів погадок згаданої експедиції ми включили в цю працю.

Протягом 1932—1935 рр. погадки зібрані були нами в невеликому числі під час різних експедицій. Значну частину погадок надіслали у Зоомузей Академії Наук УРСР—І. С. Юречко, О. О. Шуммер та інші особи, згадані при аналізах ¹⁾ далі в тексті. Назви тварин, яких ми вживаємо в цій роботі, подаємо в списках:

Ссавці (Mammalia)

Звичайна нориця (*Microtus arvalis* Pall.).
Темна нориця (*Microtus agrestis* L.).
Сибірська нориця (*Microtus oeconomus* Pall. = *M. ratticeps* auct.).
Чагарникова нориця (*Pitymys subterraneus* Selys.).
Степова нориця (*Microtus socialis* Pall.) ²⁾.
Сирій степовий лемінг (*Lagurus lagurus* Pall.).
Лісова нориця (*Eutamias glareolus* Schreb.).
Водяний щур (*Arvicola amphibius* L.).
Нориця (*Microtus* sp.).
Хатня миша (*Mus musculus* L.).
Степово-хатня миша (*Mus musculus hortulanus* Nordm.).
Лісова миша (*Silvius sylvaticus* L.).
Пасиста миша (*Apodemus agrarius* Pall.).
Лісова чи пасиста миша (*Apodemus* sp.).
Мала миша (*Microtus minutus* Pall.).
Миша (*Mus* sp.).
Пацюк звичайний (*Rattus norvegicus* Erxl.).
Пацюк чорний (*Rattus rattus* L.).
Пацюк (*Rattus* sp.).
Хом'ячок (*Cricetulus migratorius* Pall.).
Хом'як (*Cricetus cricetus* L.).
Мишівка (*Sicista nordmanni* Key s. et Blas.).
Ліскулька (*Muscardinus avellanarius* L.).
Соня вовчок (*Glis glis* L.).
Лісова соня (*Dromomys nitedula* Pall.).

Ховрах краплистий (*Citellus suslicus* G ü l d.).
Ховрах сирій (*Citellus pygmaeus* Pall.).
Ховрах (*Citellus* sp.).
Сліпак надністрянський (*Spalax leucodon* Nordm.).
Кріль дикий (*Lepus cuniculus* L.).
Заєць (*Lepus europaeus* L.).
Бурозубка звичайна (*Sorex araneus* L.).
Бурозубка середня (*Sorex matropygmaeus* Miller.).
Бурозубка мала (*Sorex minutus* L.).
Бурозубка (*Sorex* sp.).
Білозубка велика (*Crociodura leucodon* Herm.).
Білозубка мала (*Crociodura suaveolens* Pall.).
Білозубка (*Crociodura* sp.).
Рясоніжка велика (*Neomys fodiens* Schreb.).
Рясоніжка мала (*Neomys milleri* Mottaz.).
Кріт (*Talpa europaea* L.).
Іжак (*Erinaceus europaeus* L.).
Ласка (*Mustela nivalis* L.).
Горностай (*Mustela erminea* L.).
Ласка чи горностай (*Mustela* sp.).
Вечерниця звичайна (*Nyctalus noctula* L.).
Вечерниця велика (*Nyctalus scintillans* Pall.).
Кажан пізній (*Eptesicus serotinus* Schreb.).
Вухан (*Plecotus auritus* L.).
Нічвид Натерпів (*Myotis nattereri* Kuhl.).
Нічвид (*Myotis* sp.).
Нетопир звичайний (*Pipistrellus pipistrellus* L.).

¹⁾ Див. далі каталог аналіз погадок за 1929—1935 рр.

²⁾ Щоб уникнути надалі плутанини, яка була до цього часу з назвами цих нориць, потрібно зауважити: що назву „стєпова нориця“ деякі автори вживали для сірого степового лемінга (*Lagurus lagurus*), а степову норицю називали „гуртова“, „соціальна“ і „суспільна“. Всі ці три назви невдалі тому, що гуртовою норицею треба називати *Stenocranius gregalis* Pall., а назви „соціальна“ і „суспільна“, що являють собою буквальный переклад видової назви „socialis“ — теж варто відкинути, як антропоморфічні.

Нетопир Натузійців (*Pipistrellus nathusii* Key s. et Blas.).
Нетопир (*Pipistrellus* sp.).
Кажан двобарвний (*Vespertilio murinus* L.).
Кажан (*Vespertilionidae*).

Птахи (Aves)

Горобець звичайний (*Passer domesticus* L.)
Горобець польовий (*Passer montanus* L.),
Горобець (*Passer* sp.).
Зяблик (*Fringilla coelebs* L.).
Зяблик чи в'юрок (*Fringila* sp.).
Дерезянка (*Sylvia* sp.).
Коноплянка (*Acanthis cannabina* L.).
Щиглик (*Carduelis carduelis* L.).
Вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella* L.).
Вівсянка (*Emberiza* sp.).
Мухоловка (*Muscicapa* sp.).
Ластівка звичайна (*Hirundo rustica* L.).
Ластівка (*Hirundo* sp.).
Синиця велика (*Parus major* L.).
Синиця (*Parus* sp.).
Поповзень (*Sitta europaea* L.).
Пискун (*Certhia familiaris* L.).
Посмітюха (*Galerida cristata* L.).
Жайворонок (*Alauda* sp.).
Снігур (*Pyrrhula pyrrhula* L.).
Костолуз (*Coccothraustes coccothraustes* L.).
Грак (*Corvus frugilegus* L.).
Куріпка (*Perdix perdix* L.).

Жаби (Amphibia anura)

Жаба землянка (*Pelobates fuscus* L.).
Жаба невизначена (*Amphibia*).

Риби (Pisces)

Риба (Pisces).
Риба з сімейства коропових (Cyprinidae).

Комахи (Insecta)

Хруш звичайний (*Me'olontha melolontha* L.).
Хруш (*Melolontha* sp.).
Хруш липневий (*Polyphylla fullo* L.).
Жук-олень (*Lucanus cervus* L.).
Жук-носоріг (*Oryctes nasicornis* L.).
Копр (*Copris lunaris* L.).
Геотруп (*Geotrupes stercorarius* та інші).
Карабус (*Carabus* sp.).
Хлібова жужелиця (*Zabrus* sp.).
Вусач (*Prionus* sp.).
Оленка (*Cetonia aurata* L.).
Кукурудзяний жук (*Pentodon idiota* L.).
Плавунець (*Dytiscus* sp.).
Водолюб (*Hydrophilus* sp.).
Стафіліна (*Staphylinus* sp.).
Мертвоїд німецький (*Necrophorus germanicus* L.).
Сонечко (*Coccinella*).
Вовчок (*Gryllotalpa gryllotalpa* L.).
Щілавка (*Forficula*).

Зведені дані аналізів погадок подані нами для кожної з областей і для УРСР в цілому. Зведень по окремих районах ми не робили почасти тому, що не завжди вистачає для цього матеріалу (отже для кількісної характеристики фауни районів потрібні дальші дослідження), а почасти тому, що при потребі такі зведення легко зробити, використавши наведені нами фактичні дані.

Для зведень по областях ми використали дані не тільки тих аналізів, що виконані нами персонально, а також матеріали інших авторів, які, однак, всі без винятку зроблені при нашій участі¹⁾.

Отже, в таблицях зведені всі матеріали, що стосуються аналізів погадок, які виконані в УРСР, за період 1924—1935 р.р.

Каталог аналізів погадок за 1929—1935 р.р., які ще не були опубліковані, приведені в цій роботі.

Висновки на підставі всіх цих даних подані в кінці роботи.

¹⁾ Список використаних робіт подано в кінці статті.

КАТАЛОГ АНАЛІЗІВ ПОГАДОК ЗА 1929—1935 рр.

(РОЗПОДІЛ ПО ОБЛАСТЯХ)

КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. Київ, Пуща-Водиця. 16.VI 1929.

І. П. Ізотов.

хатня миша	3
лісова миша	1
Разом звірів	4
звич. горобець	5
жаба	1

лісова миша	2
миша	9
звич. бурозубка	1
мала бурозубка	1
Разом звірів	18

пташок 1
геотруп. 2, інших жуків 2.

2. Київ, Пуща-Водиця. 8.VI 1929.

Б. М. Попов.

Крук (Corvus corax), 1 погадка	
кріт	2
мала бурозубка	1
Разом звірів	3
жаба	1

6. Київ, Пуща-Водиця. 1931.

І. П. Ізотов.

Крук (Corvus corax)	
водяний шур	1
кріт	1
Разом звірів	2

хрущ та інші жуки

3. Київ, Біостанція. V.1929.

Б. М. Попов.

Лісова сова (Syrnium aluco), 3 погадки

звичайна нориця	3
кріт	1
Разом звірів	4
звич. горобець	4
жаб	2

7. Київ, Поля зрошування. 20.II 1931.

Б. М. Попов та О. А. Лозін.

Сова та крук, 4 погадки

звичайна нориця	6
лісова нориця	1
лісова миша	1
пасиста миша	1
мала миша	2
Разом звірів	11

4. Київ, Пуща-Водиця. 25.IV 1930

І. П.¹⁾ Під сосною за полями зрошування біля хутора.

Вухата сова, 1 погадка

звич. нориця	1
хом'ячок	1
Разом звірів	2

5. Київ, Пуща-Водиця. 20.III 1930 р.

І. П.

Ворона (Corvus corax), 17 погадок в середньому в 1 пог. 1.1 хреб.

звич. нориця	4
лісова нориця	1

8. Халаїм. 1.V 1930. І. П.

Під ялинами.

Лісова сова. Цілих погадок 11.	
звич. нориця	25
темна нориця	4
сибірська нориця	1
чагарникова нориця	4
лісова нориця	13
хатня миша	9
лісова миша	49
мала миша	2
мишівка	1
звичайна бурозубка	18
мала бурозубка	6
кріт	3
Разом звірів	135

¹⁾ Ініціали І. П. означають, що погадки зібрав автор.

вівсянка	2
жаб	2
геотруп 20, конр 1, плавунець 1, сонечко 1.	

9. Шпитьки. 25.VIII 1929. I. П.

В розвалинах церкви.

Сипуха (Tyto alba)

звич. нориця	24
темна нориця	1
сибірська нориця	4
лісова нориця	5
водяний шур	2
хатня миша	140
лісова миша	55
мала миша	14
пасиста миша	3
велика рясоніжка	14
мала рясоніжка	13
звичайна бурозубка	57
мала бурозубка	9
мала білозубка	6
пізній кажан	2

Разом звірів . . . 349

звич. горобець	23
інших птахів	2

Разом птахів . . . 25

жаб	5
геотруп 2, карабус 1, плавунець 1, інших жуків 8, вовчок 1.	

Бородянський р.

10. Клавдієво, Бородянського р. 1930. Д. Борзаківський

11 погадок

звич. нориця	2
лісова нориця	3
водяний шур	1
миша	1
кріт	2

Разом звірів . . . 9

пташок 7, ящірки 12,
геотруп 1, інших жуків 10.

Обухівський р.

11. Підгірці біля Києва. 11.IX 1931.

О. А. Лозін. Вітряк.

Сич (Athene noctua). Цілих погадок 4,
в середньому в одн. пог. 0,7 хреб.

звичайна нориця	2
---------------------------	---

хатня миша	4
лісова миша	3
хом'ячок	3 ¹⁾

Разом звірів . . . 12

польовий горобець	1
зяблик	2

Разом птахів . . . 3

м'якунів 3, жаб-землянок 3, геотруп 3, інших жуків 2.

12. Халеп'є. 29.VIII 1935. I. П.

Круча над Дніпром.

5 погадок

водяний шур	5
-----------------------	---

Малинський р.

13. Федорівка. VI 1930. I. П.

Костьол в лісі.

Сипуха. Погадок 77; цілих погадок 55,
в середньому в пог. 3 хреб.

звич. нориця	32
темна нориця	8
сибірська нориця	6
чагарн. нориця	6
лісова нориця	2
водяний шур	4
хатня миша	53
лісова миша	14
пасиста миша	6
мала миша	2
звичайн. бурозубка	58
мала бурозубка	9
велика рясоніжка	8
мала рясоніжка	9
велика білозубка	10

Разом звірів . . . 226

ластівка 5, жаба землянка 1

Овруцький р.

14. Овруч. 20.VI 1930. I. П.

Каплиця на цвинтарі До р. Норина 300 м.

Сич. 30 погадок

звичайна нориця	15
---------------------------	----

¹⁾ Замітку про знахідку хом'ячка в с. Підгірцях друкував О. А. Лозін у журналі "Український мисливець та рибалка" № 7, 1932.

хатня миша	20
лісова миша	2
Разом звірів	37

геотруп 5, плавунець 2, інших жуків 10.

15. Овруч. 20.IV 1930. І. П.

Сич

звич. нориця	3
лісова миша	2
хатня миша	1
Разом звірів	6

16. Овруч. 23.XI 1932. І. П.

Каплиця.

Сич, 10 погадок

звичайна нориця	4
хатня миша	3
велика білозубка	1
Разом звірів	8

Славечанський район

17. Славечна. 21.IV. 1930. І. П.

Кленова алея.

Сич, 40 погадок

звич. нориця	21
хатня миша	3
лісова миша	5
Разом	29
звич. горобець	2
синиця велика	1
синиця	1
Разом птахів	4

геотруп 6, плавунець 1.

18. Велідники. 22. XI 1932. І. П.

Шлях на Сорокопень.

Сич, 6 погадок

Всі погадки з останків жуків,
серед жуків трапилися:

звичайна нориця	2
хатня миша	1
Разом звірів	3

Новоград-Волинський район

19. Могильна. 31.VIII 1929. І. П.

Під деревом.

1 погадка

Польовий горобець 1

Радомишльський район

20. Вишевичі. 1928

О. П. Кришталь.

Крук

звич. нориця	2
хатня миша	3
лісова миша	2
мала миша	1
Разом звірів	8

Уманський район

21. Умань. Софієвка. 2.III. 1931.

І. П. Парк, під ялинами.

Вухата сова (Asio otus), 630 погадок, цілих
погадок 17, в середньому в одн. погадці
1,5 хреб.

звичайна нориця	875
лісова нориця	2
хатня миша	19
лісова миша	19
мала миша	3
пасиста миша	10
хом'ячок	14

Разом звірів . . . 942

звич. горобець	7
горобець	3
вівсянка	2

Разом птахів . . . 12

22. Верхнячка. 5.III. 1931 р. І. П.

Селекційна станція, під ялинами.

Вухата сова, 1033 погадок, цілих погадок 281,
в середньому в одн. пог. 1,8 хреб.

звичайна нориця	1823
лісова нориця	2
хатня миша	10
лісова миша	7
хом'ячок	15

Разом звірів . . 1857

звич. горобець 2

23. Верхнячка 16.V 1931. Палій.

Радгосп ім. Шевченка

Грак та інші, 10 погадок

звичайна нориця	3
нориця	1

Разом звірів . . . 4

водолуб 1, карабус 1.

ЦВІЛЬКА

7051_{ЕКЗ} = 100%

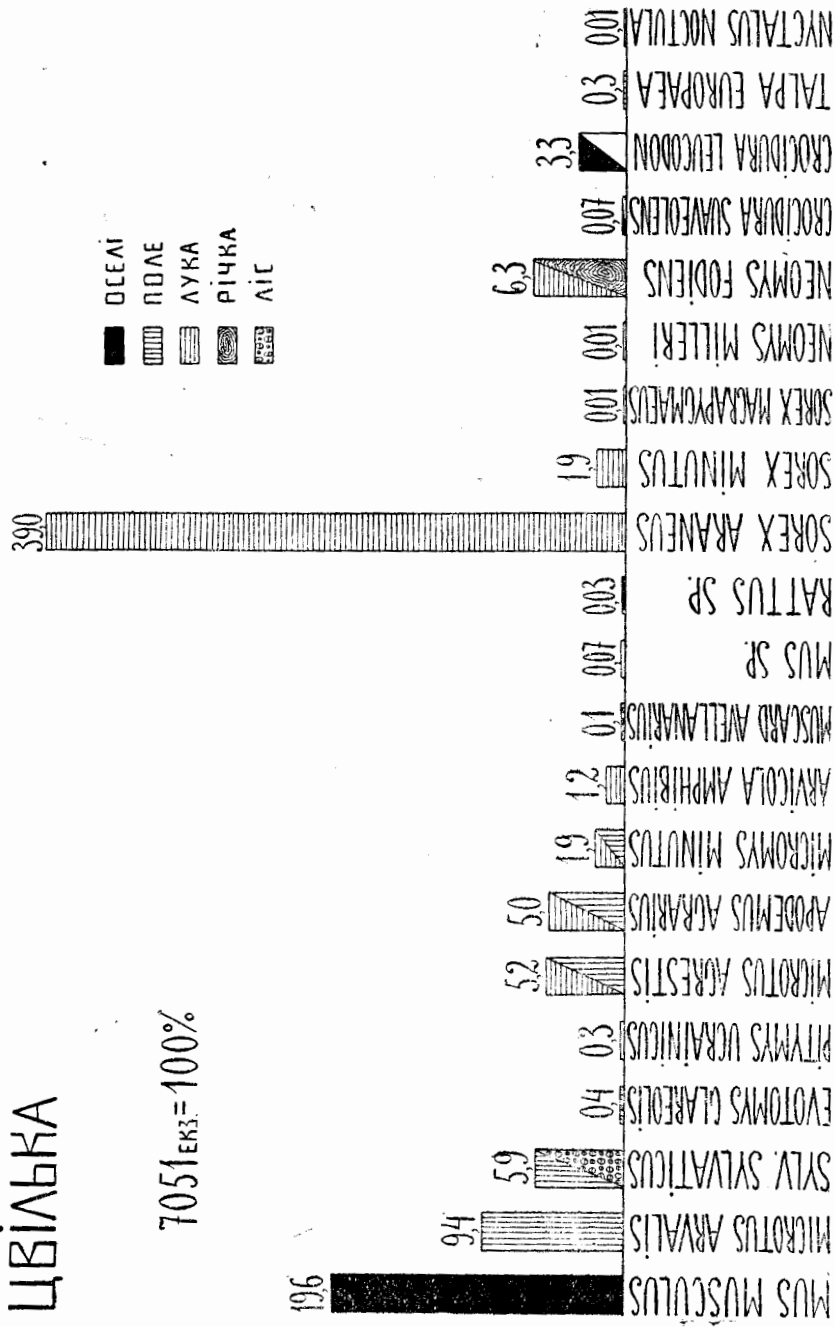

Рис. 1. Діаграма кількості окремих видів дрібних звірів за даними аналізу погачок сипухи, зібраних 1929 р. в дуплі липи на полі біля с. Цвільки Городницького р. (див. І. Г. Підолічка. Аналізи погачок за 1925—1929 р.р.)

Звенигородський район

24. Козацьке, Звенигородського р.
17.XI.1932 р. І. П. Розвалини
палацу в парку, поблизу гні-
здового пункту.

Сипуха, цілих погадок 61, в середньому в
одн. пог. 3 хреб. Всього погадок 155

звич. нориця	176
чагарникова нориця	29
лісова нориця	6
хатня миша	97
лісова миша	59
мала миша	9
хом'ячок	6
лісова соня	1
звич. бурозубка	9
мала бурозубка	7
мала рясоніжка	4
велика білозубка	60
мала білозубка	2
пізній кажан	1
натузіусів нетопир	1

Разом звірів . . . 467

горобець	1
жаб-землянок	1
хрущ	1

25. Козацьке, Звенигородського р.
17.XI.1930. І. П. Розвалини па-
лацу в парку, гніздовий пункт

Сипуха, цілих погадок 38, перес. в одн. пог.
2,8 хреб.

звич. нориця	195
чагар. нориця	18
лісова нориця	6
хатня миша	138
лісова миша	60
мала миша	11
лісова соня	1
звич. бурозубка	7
мала бурозубка	4
мала рясоніжка	3
велика білозубка	52
мала білозубка	1

Разом звірів . . . 496

звич. горобець	2
жуків	1

Корсунський район

26. Межиріч. 4.IV 1929. І. П. Вітряк
за селом. Місцевість — тераса,
р. Росі.

Сич

звичайна нориця	3
хатня миша	3
лісова миша	1
хом'ячок	1
Разом звірів	8
жаба-землянка	2

Район. ім. Г. І. Петровського

27. Бурти. 19.III 1930- І. П. Скирта
в полі.

4 погадки

звичайна нориця	6
---------------------------	---

28. 15.IV 1933. Городище. Поле.
Т. Г. Підоплічка

1 погадка (Asio sp.)

лісова миша	1
-----------------------	---

Золотоніський район

29. Золотоноша. 13.IX. 1929. І. П.
Дзвіниця.

4 погадки

лісова миша	2
хом'ячок	1

Разом звірів . . . 3

горобець звич.	1
------------------------	---

геотруп 1, карабус 1.

30. Золотоноша. 13.IX 1929. І. П. Біля
старої верби на шляху.

Сич, 4 погадки

звич. нориця	2
хатня миша	1
хом'ячок	2

Разом звірів . . . 5

геотруп 5, інших жуків 7.

31. Піщана. 13.IX 1929. І. П. Дзвіниця.

Сипуха

звич. нориця	19
сибірська нориця	1
хатня миша	12
лісова миша	1
мала миша	5

хом'ячок	1
звич. бурозубка	24
велика рясоніжка	4
Разом звірів	67

Гельмязівський район

32. Сушки. 13.IX 1929.І. П. Дзвіниця.

Сипуха, 475 погадок

звич. нориця	261
сибірська нориця	2
лісова нориця	2
водяний щур	9
хатня миша	588
лісова миша	68
пасиста миша	9
мала миша	25
хом'ячок	19
мишівка	65
звич. бурозубка	204
мала бурозубка	8
велика рясоніжка	130
мала білозубка	8
кажанів	7

Разом звірів . . 1405

звичайн. горобець	5
польовий горобець	1
ластівка	2
інших птахів	2

Разом птахів . . . 10

жаб землянок 15

жук-олень 1, липневий хрущ 5, інших жуків 4, вовчок 3

Бориспільський район

33. Бориспіль. 3.XI 1926. ¹⁾ І. П. Горище лазні в агрошколі.

Сич

звич. нориця	2
хатня миша	4
лісова миша	1
Разом звірів	7

жаба-землянка 1, геотруп 1, інших жуків 4

Примітка: Більшість погадок складалась переважно з жуків, дані про яких до зведення не ввійшли.

Баришівський район

34. Селичівка. 17.III 1934.

І. С. Юречко. Біля річки.
Сич

звичайна нориця	12
лісова миша	2
пасиста миша	8
мала миша	7

Разом звірів . . . 29

геотруп 1

35. Селичівка. 18.III 1934 р.

І. С. Юречко. В урочищі Попівщина.

звичайна нориця	13
сибірська нориця	1
лісова миша	3
пасиста миша	5
мала миша	6

Разом звірів . . . 28

геотруп 1

36. Селичівка. 17. III 1934.

І. С. Юречко. Хутір Юречків.

звичайна нориця	7
лісова миша	1
пасиста миша	4
мала миша	5
звичайна бурозубка	1
мала білозубка	1

Разом звірів . . . 19

37. Селичівка. 18. III 1934.

І. С. Юречко. Уроч. Рутка.

звичайна нориця	9
пасиста миша	7
мала миша	9

Разом звірів . . . 25

геотруп 1, карабус 1.

38. Селичівка. 19. III 1934.

І. С. Юречко. Колгосп „Нове Життя“.

звичайна нориця	10
лісова миша	1

¹⁾ Цей аналіз і деякі інші не були вміщені в роботі за 1925—1929 р. р.

пасиста миша	2
хатня миша	2
мала миша	6
Разом звірів	21

39. Селичівка. 20. III 1934.

І. С. Юречко. Горище кооперативу.

звичайна нориця	5
лісова миша	1
пасиста миша	7
хатня миша	3
мала миша	4
велика рясоніжка	1
Разом звірів	21

40. Селичівка. 21. III 1934.

І. С. Юречко. Хутір Усенкова Гребля.

звичайна нориця	9
лісова миша	1
пасиста миша	6
мала миша	10
мала білозубка	1
Разом звірів	27

41. Селичівка. 21. III 1934.

І. С. Юречко. Горище сільради.

звичайна нориця	8
лісова миша	1
пасиста миша	3
мала миша	6
білозубка мала	1
Разом звірів	19

42. Селичівка. 22. III 1934.

М. І. Юречко. Сосновий лісок біля р. Трубайло.

звичайна нориця	149
сибірська нориця	8
лісова миша	6
пасиста миша	13
хатня миша	1
мала миша	15
хом'ячок	1
Разом звірів	193

43. Селищі. 24. III 1934.

М., К., Н. та І. Юречко. Сосновий ліс біля р. Трубайло.

звичайна нориця	87
сибірська нориця	3
лісова нориця	1
лісова миша	9
пасиста миша	20
мала миша	19
хом'ячок	1
бурозубка звичайна	1
Разом звірів	141

горобець 1, снігур 1.

44. Хут. Хлобки. 24. III 1934.

І. С. Юречко.

звичайна нориця	10
хатня миша	1
сибірська нориця	1
пасиста миша	6
мала миша	6
бурозубка звичайна	2
Разом звірів	26

45. Селичівка. 25. III 1934.

І. С. Юречко. На полі біля скрти.

звичайна нориця	7
пасиста миша	5
хатня миша	1
мала миша	10
Разом звірів	23

геотруп

46. Хут. Звиників. 25. III 1934.

І. С. Юречко.

звичайна нориця	13
сибірська нориця	1
лісова миша	2
пасиста миша	10
мала миша	6
Разом звірів	32

47. Селичівка. 25. III 1934.

І. С. Юречко. Біля вітряків.

звичайна нориця	16
сибірська нориця	2
лісова миша	2

пасиста миша	19
мала миша	13
Разом звірів	52

48. Селичівка. 26. III 1934.

М., К., Н. та І. Юречко.
В селі і в околицях села.

звичайна нориця	149
сибірська нориця	5
лісова миша	6
пасиста миша	17
мала миша	17
бурозубка звичайна	2
Разом звірів	196

49. Селичівка. 26. III 1934.

Н. та І. С. Юречко. Біля
вітряків.

звичайна нориця	22
лісова миша	1
пасиста миша	21
хатня миша	1
мала миша	14
Разом звірів	59

геотруп

50. Селичівка. Весна, 1934.

І. С. Юречко.

звичайна нориця	90
сибірська нориця	4
водяний щур	2
лісова нориця	1
лісова миша	1
пасиста миша	10
мала миша	6
Разом звірів	114

51. Селичівка. 16. XI 1933.

І. С. Юречко. Між озером
і річкою Селичівкою.

звичайна нориця	16
лісова миша	3
пасиста миша	15
мала миша	31
Разом звірів	65

пташок	1
геотруп	25
карабус	1
вовчок	1

52. Селичівка. 2. VII 1933 р.

І. С. Юречко. Між озером
і річкою Селичівкою.

звичайна нориця	16
сибірська нориця	5
лісова миша	8
пасиста миша	27
хатня миша	1
мала миша	10
хом'ячок	2
бурозубка звичайна	10
велика рясоніжка	7
Разом звірів	86

пташок	2
------------------	---

53. Селичівка. 19. XI 1933 р.

І. С. Юречко. Коло бро~~ну~~

звичайна нориця	14
пасиста миша	7
мала миша	12
мала білозубка	1
Разом звірів	34

жаба-землянка	1
геотруп 10, карабус 1, вовчок 2.	

54. Селичівка. 19. XI 1933.

І. С. Юречко. Між озером і
р. Селичівкою.

звичайна нориця	20
сибірська нориця	2
водяний щур	1
лісова миша	7
пасиста миша	16
хатня миша	13
мала миша	21
бурозубка звичайна	14
бурозубка мала	2
рясоніжка велика	6
білозубка мала	2
Разом звірів	104

горобець звичайний	1
------------------------------	---

55. Коржі. 18. IV 1934.

І. С. Юречко.

звичайна нориця	89
сибірська нориця	1
пасиста миша	13
мала миша	4
Разом звірів	57

56. Селищі. 26. IV 1934.

І. С. Юречко. Сосновий лісок біля р. Трубайло.

звичайна нориця	45
сибірська нориця	2
лісова нориця	1
пасиста миша	1
хом'ячок	1
Разом звірів	50

57. Баришівка. 23. IV 1934.

І. С. Юречко. На горищі Райвиконкому.

звичайна нориця	7
лісова миша	1
пасиста миша	4
мала миша	1
бурозубка звичайна	6
рясоніжка велика	5
Разом звірів	24

58. Бзов. 12. VII 1934.

І. С. Юречко. На могилі біля лісу „Дільниці“.

звичайна нориця	17
сибірська нориця	10
лісова нориця	1
водяний щур	3
пасиста миша	6
лісова миша	1
хатня миша	1
мала миша	15
бурозубка звичайна	41
бурозубка мала	2
рясоніжка велика	63
Разом звірів	160

59. Баришівка. 10. IX 1934.

І. С. Юречко. В будинку колективіста на горищі.

звичайна нориця	1
сибірська нориця	1
пасиста миша	3
мала миша	1
бурозубка звичайна	10
рясоніжка велика	11
білозубка мала	1
Разом звірів	28

60. Леляки. 6. VIII 1934.

І. С. Юречко. На могилі „Бібле“.

звичайна нориця	20
сибірська нориця	9
водяний щур	1
пасиста миша	5
мала миша	5
бурозубка звичайна	28
рясоніжка велика	57
мала білозубка	3
кажан	1
Разом звірів	129

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ

Вінницька міськрада і прилеглі села.

1. Вінниця. 22. III 1932.

М. О. Вернер.

Розсадник біля насіннєвого заводу.

Під ялинами.

10 погадок	
звичайна нориця	15

2. Вінниця. Насіннєвий завод.

28. III 1928. М. О. Вернер.

10 погадок	
звичайна нориця	14
сибірська нориця	1
Разом звірів	15

3. Якушинці. 12. VIII 1930. І. П.

В старій церкві.

Сипуха, 156 погадок.

звичайна нориця	72
чагарникова нориця	10
лісова нориця	3
хатня миша	199
пасиста миша	6
лісова миша	94
мала миша	3
звичайна бурозубка	37
мала бурозубка	9
велика рясоніжка	1
мала рясоніжка	4
велика білозубка	14
мала білозубка	2
кріт	1
кажани	2

Разом звірів 457

Разом по Київській області

	Кількість особин	Кількість у %	
Звичайна нориця (<i>Microtus arvalis</i> Pall.) . . .	12132	32,55	Гризунів (Rodentia) 27263=73,2%
Темна нориця (<i>Microtus agrestis</i> L.)	1045	2,87	
Сибірська нориця (<i>Microtus oeconomus</i> Pall.) .	398	1,06	
Чагарникова нориця (<i>Pitymys subterraneus</i> Selys)	243	0,65	
Лісова нориця (<i>Evotomys glareolus</i> Schreb.) .	442	1,19	
Нориця (<i>Microtus</i> sp.)	38	0,10	
Водяний щур (<i>Arvicola amphibius</i> L.)	410	1,10	
Хатня миша (<i>Mus musculus</i> L.)	6550	17,60	
Лісова миша (<i>Silvimus sylvaticus</i> L.)	3133	8,40	
Мала миша (<i>Micromys minutus</i> Pall.)	750	2,01	
Пасиста миша (<i>Apodemus agrarius</i> Pall.) . . .	1392	3,73	
Лісова чи пасиста миша (<i>Apodemus</i> sp.) . . .	10	0,02	
Миша (<i>Mus</i> sp.)	42	0,11	
Пацюк (<i>Rattus norvegicus</i> Erxl.)	16	0,04	
Хом'ячок (<i>Cricetulus migratorius</i> Pall.)	507	1,36	
Хом'як (<i>Cricetus cricetus</i> L.)	7	0,02	
Мишівка (<i>Sicista nordmanni</i> Keys. et Blas.) .	128	0,34	
Ліскулька (<i>Musccardinus avellanarius</i> L.)	27	0,07	
Соня-вовчок (<i>Glis glis</i> L.)	7	0,02	
Лісова соня (<i>Dyromys nitedula</i> Pall.)	11	0,03	Комахоїдів (Insectivora) 8875—23,7%
Ховрах краплистий (<i>Citellus guttatus</i> Gild.) .	13	0,03	
Середня бурозубка (<i>Sorex macropygmaeus</i> Mill.)	1	0,01	
Звичайна бурозубка (<i>Sorex araneus</i> L.)	6021	16,14	
Мала бурозубка (<i>Sorex minutus</i> L.)	481	1,28	
Велика білозубка (<i>Crocidura leucodon</i> Herm.) .	488	1,31	
Мала білозубка (<i>Crocidura suaveolens</i> Pall.) .	173	0,46	
Білозубка (<i>Crocidura</i> sp.)	29	0,08	
Велика рясовіжка (<i>Neomys fodiens</i> Schreb.) .	1384	3,71	
Мала рясовіжка (<i>Neomys milleri</i> Mott.) . . .	216	0,58	
Кріт (<i>Talpa europaea</i> L.)	42	0,11	
Іжак (<i>Erinaceus europaeus</i> L.)	2	0,01	

Продовження таблиці

	Кількість особин	Кількість у %	
Звичайна вечерниця (<i>Nyctalus noctula</i> L.) . . .	10	0,02	
Вечерниця велика (<i>Nyctalus scivulus</i> P a l u m.) .	1	0,01	
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i> L.) .	1	0,01	
Нетопир натузіусів (<i>Pipistrellus nathusii</i> K u h l.)	2	0,01	
Пізній кажан (<i>Eptesicus serotinus</i> S c h r e b.) .	8	0,02	
Кажан двобарвний (<i>Vespertilio murinus</i> L.) . .	3	0,01	
Кажан (<i>Vespertilionidae</i>)	10	0,02	
Ласка (<i>Mustela</i> sp.)	4	0,01	
Р а з о м з вірів	36177	97,1	
Горобець звичайний (<i>Passer domesticus</i> L.) . .	325	1,00	Птахів (Aves) 581—1,6%
Польовий горобець (<i>Passer montanus</i> L.) . . .	25	0,07	
Горобець (<i>Passer</i> sp.)	51	0,03	
Вівсянка (<i>Emberiza</i> sp.)	10	0,02	
Вівсянка звичайна (<i>Emberiza citrinella</i> L.) . . .	2	0,01	
Ластівка (<i>Hirundo</i> sp.)	55	0,14	
Ластівка звичайна (<i>Hirundo rustica</i> L.)	2	0,01	
Синиця велика (<i>Parus major</i> L.)	3	0,01	
Дерезянка (<i>Sylvia</i> sp.)	1	0,01	
Мухоловка (<i>Muscicapa</i> sp.)	11	0,03	
Снігур (<i>Pyrrhula pyrrhula</i> L.)	6	0,02	
Зяблик (<i>Fringilla coelebs</i> L.)	1	0,01	
Зяблик чи в'юрок (<i>Fringilla</i> sp.)	17	0,05	
Костолуз (<i>Coccothraustes coccothraustes</i> L.) . .	1	0,01	
Поповзень (<i>Sitta europaea</i> L.)	2	0,01	
Інших птахів	69	0,17	
Р а з о м птахів	581	1,6%	Амфібій (Amphibia) 463—1,3%
Жаб-землянок (<i>Pelobates fuscus</i> L.)	460	1,28	
Інших жаб (<i>Rana</i> sp.)	3	0,02	
Р а з о м хребетних	37221	100%	

горобець звичайний 9
інших птахів 1

Разом птахів 10

жаба-землянка 2

4. Якушинці. 12.VIII 1933. І. П.
Дзвіниця старої церкви.

Сипуха, 25 погадок

звичайна нориця 20
чагарникова нориця 1
лісова нориця 2
хатня миша 39
лісова миша 7
ласиста миша 1
мала миша 1
звичайна бурозубка 2

Разом звірів 73

ластівка 1
горобець звичайний 1
інших птахів 1

Разом птахів 3

Жмеринський район

5. Северинівка. 2.VI 1928.
М. О. та М. В. Вернер ¹⁾.
Парк, під ялиною.

Вухата сова, 103 погадки, цілих погадок 21, в середньому в одній пог. 1,2 хреб

звичайна нориця 86
хатня миша 1
лісова миша 32
велика білозубка 1
мала білозубка 1

Разом звірів 121

вівсянка 3

¹⁾ З матеріалів по Вінницькій обл. деякі зібрані в 1927 і 1928 рр., але не були до цього часу опубліковані. Як видно з аналізів, значну частину матеріалів по Вінницькій області зібрав М. О. Вернер, який приділив багато енергії і уваги цій роботі.

6. Северинівка. 6.IV 1928.
М. О. Вернер. Дзвіниця.

Сипуха, 7 погадок. В середн. в одн. пог. 1,4 хреб.

звичайна нориця 3
хатня миша 2
лісова миша 5

Разом звірів 10

7. Северинівка. 9.IV 1928 р.
М. О. Вернер. Під ялиною
в дворі цукрозаводу.

3 погадки

звичайна нориця 1
лісова миша 1
хатня миша 1

Разом звірів 3

8. Северинівка, I.IV 1928
М. О. Вернер. В цукрозаводі
коло пресів.

Сипуха (*Tyto alba*), 34 погадки

звичайна нориця 31
чагарникова нориця 1
хатня миша 64
лісова миша 27
білозубка велика 1
білозубка мала 1

Разом 125

9. Северинівка. 10.IV 1928 р.
М. О. Вернер та Г. Вернер.
Парк над річкою. За 800 м.
поле і ліс.

Болотяна сова (*Asio accipitrinus*), 39 погадок. Цілих погадок 27. В середн. в одн. пог. 2,2 хреб.

звичайна нориця 34
лісова нориця 3
чагарн. нориця 1
водяний шур 1
хатня миша 10
лісова миша 19
звичайна бурозубка 3
мала бурозубка 6
велика білозубка 2

Разом звірів 79

звич. горобець 2
інших птахів 2
Разом птахів 4

10. Северинівка. 18.IV 1928 р.
В цукрозаводі коло пресів.

Сипуха, 17 погадок, цілих погадок 11. В середн. в одн. пог. 3 хреб.

звичайна нориця	13
хатня миша	24
пасиста миша	1
мала рясоніжка	1
Разом звірів	39

11. Северинівка. 18.IV 1928.
М. О. Вернер

2 погадки

звичайна нориця	2
---------------------------	---

12. Северинівка. 24.IX 1928
М. О. Вернер. Біля розвалин
будівель на полі.

7 погадок

звичайна нориця	5
ящірка	2
геотруп I та інші жуки	

13. Чернятин. 27.III 1928 р.
М. О. Вернер.

Сипуха, 6 погадок.

звичайна нориця	6
хатня миша	1
лісова миша	2
вівсянка	1
звичайна бурозубка	1
велика білозубка	1
Разом звірів	11

14. Токарівка. 27.III 1928.
Я. І. Луцько. Поле.

1 погадка

хатня миша	1
----------------------	---

15. Межирів. 2.V 1928.
М. О. Вернер. Цвинтар

Сич, 25 погадок. Цілих погадок 14. В середн. в одн. пог. 1, 3 хреб.

звичайна нориця	22
хатня миша	2
лісова миша	5
мала рясоніжка	1
велика білозубка	1
Разом звірів	31

геотруп 19, щипавка 1, інших комах 1

16. Межирів. 2.V 1928.
М. О. Вернер.
Під костьолом, над річкою Рів.

Сич і сипуха, 40 погадок

звичайна нориця	22
водяний щур	1
хатня миша	17
лісова миша	8
звичайна бурозубка	2
мала рясоніжка	4
мала білозубка	1
Разом звірів	55
звичайний горобець	5

17. Гнівань. 18.III 1931.
Б. М. Попов.
Під ялинами вздовж залізниці.

Вухата сова (Asio otus), цілих погадок 30,
194 погадки. В середн. в одн. погадці
1,4 хреб.

звичайна нориця	266
лісова миша	1
Разом звірів	267
вівсянка	1

Липовецький район

18. Овечаче. X. 1931. І. П.
Біля ставка, на полі.

4 погадки

звичайна нориця	4
---------------------------	---

19. Петрівка. X 1931. І. П.
На кладовищі під ялинами

9 погадок

звичайна нориця	4
хатня миша	2
лісова миша	2
хом'ячок	1
Разом звірів	9

20. Петрівка. X 1931. І. П.
На кладовищі в печерці муру.

Сич, 8 погадок

звичайна нориця	4
хатня миша	2
хом'як	1
хом'ячок	1
Разом звірів	8
жаба-землянка	2

Бердичівський район

21. Райки. 15.II 1934. І. П.
Гранітові скелі над р. Гнило-
п'яттю.

Сова (вухата?), 10 погадок
звичайних нориць 12

Любарський район

22. Глезно. 24.VII 1929. І. П.
Горище будинку. У лісі біля
невеликої річки.

Сипуха (Tyto alba), 3280 погадок, цілих по-
гадок 89, пересічно в одн. пог. 3,5 хребетних
звичайна нориця 3675
сибірська нориця 187
темна нориця 1
лісова нориця 43
чагарникова нориця 46
водяний шур 44
хатня миша 2426
мала миша 203
лісова миша 1217
пасиста миша 710
хом'як 2
ліскулька 2
мишівка 25
звичайна бурозубка 1766
мала бурозубка 127
велика білозубка 318
мала білозубка 4
велика рясоніжка 333
мала рясоніжка 51
кріт 1
широковух 1
нічвид 1

Разом звірів 11183

горобець звичайний 40
горобець польовий 1
вівсянка 3
ластівка 4
жайворонок 1
пискун 1
плиска 1
інших птахів 20

Разом птахів 71

жаб-землянок 228

Разом хребетних 11482

23. Глезно. 1930. Сердуніч. Там,
де й попередні (аналіз № 22)

Сипуха, 806 погадок, цілих погадок 310.

В середн. в одн. пог. 3,3 хребетних
звичайна нориця 945
темна нориця 2
чагарникова нориця 10
лісова нориця 6
водяний шур 5
хатня миша 963
лісова миша 185
пасиста миша 102
мала миша 23
мишівка 3
хом'як 1
звичайна бурозубка 272
мала бурозубка 28
велика рясоніжка 9
мала рясоніжка 1
велика білозубка 94
ласка 1

Разом звірів 2650

пташок 5, жаб-землянок 4

Плужанський район

24. Велика Гнійниця. 16.II 1930.
О. П. Кришталь. Під дере-
вами.

Сипуха, 30 погадок

звичайна нориця 13
хатня миша 62
лісова миша 11
пасиста миша 2
миша 1
звичайна бурозубка 2
велика білозубка 2

Разом звірів 93

горобець звичайний 1

25. Плужне. 16.II 1930.
О. П. Кришталь.

Сипуха, 16 погадок

звичайна нориця 4
хатня миша 23
мишівка 1
звичайна бурозубка 1
велика білозубка 1

Разом звірів 30

звич. горобець 1

26. Ювковці. 17.II 1930.

О. П. Кришталъ. На горищі
будівлі.

Сипуха, цілих пог. 161. В середн. в одн.
пог. 3,3 хреб.

звичайна нориця	213
темна нориця	1
хатня миша	791
лісова миша	49
пасиста миша	1
мала миша	1
звичайна бурозубка	14
мала бурозубка	3
велика рясоніжка	2
велика білозубка	29
Разом звірів	1104
горобець звичайний	6
жаб-землянок	2

геотруп 9, хрущ 1, карабус 1, інш. жуків 7.

Старокостянтинівський район

27. Старокостянтинів. 10.VIII 1928.

М. О. Вернер. Горище собору

Сипуха, 47 погадок, цілих пог. 34. В середн.
в одн. пог. 3,6 хреб.

звичайна нориця	97
сибірська нориця	1
лісова нориця	1
водяний шур	1
хатня миша	15
лісова миша	15
пасиста миша	2
мала миша	2
мишівка	3
мала рясоніжка	2
велика білозубка	15
мала білозубка	1

Разом звірів . . . 155

жаба-землянка 3, карабус 1.

28. Вербогородиці. 6.VIII 1928.

М. О. Вернер. Голубник.

Сипуха, 33 погадки

звичайна нориця	83
чагарникова нориця	1
хатня миша	3
лісова миша	3
пасиста миша	3
велика рясоніжка	1
нетопир	1

Разом звірів . . . 95

звичайний горобець	2
жаба-землянка	3
жуків	1

Красилівський район

29. Красилів. 29.VII 1928.

М. О. Вернер. Ялинова захис-
на лінія вздовж залізниці.

Вухата сова, 118 погадок. В середньому в
одній пог. 1,5 хреб.

звичайна нориця	171
лісова нориця	1
лісова миша	4
	176

30. Красилів. 29.VII 1929.

М. О. Вернер.

Вухата сова, 223 погадки. Цілих погадок 77.
В середньому в одн. погадці 2,3 хреб.

звичайна нориця	482
сибірська нориця	4
лісова нориця	2
чагарникова нориця	4
хатня миша	4
лісова миша	10
пасиста миша	3
звичайна бурозубка	2
мала рясоніжка	1
велика білозубка	1

Разом звірів . . . 513

31. Красилів. 29.VIII 1928.

М. О. Вернер. Ліс, ялина.

Вухата сова, 131 погадка. В середньому в
одн. погадці 1,7 хреб.

звичайна нориця	217
сибірська нориця	2
чагарникова нориця	1
лісова нориця	3
хатня миша	1
лісова миша	4

Разом звірів . . . 228

32. Красилів. 29.VII 1928.

М. О. Вернер. Ялинова захисна лінія вздовж залізниці.

Вухата сова, 682 погадки. Ціл. погадок 440.

В середньому в одн. пог. 1,5 хреб.

звичайна нориця	981
сибірська нориця	8
чагарникова нориця	2
лісова нориця	8
хатня миша	1
лісова миша	20
пасиста миша	2
мала миша	1
звичайна бурозубка	1

Разом звірів . . 1024

33. Красилів. 29.VII 1928.

М. О. Вернер. Ялинові насадження вздовж залізниці.

200 погадок

звичайна нориця	341
сибірська нориця	5
лісова миша	10
пасиста миша	2

Разом звірів . . 358

34. Красилів. 30. VII 1928.

М. О. Вернер.

10 погадок.

звичайна нориця	13
лісова миша	1

Разом звірів . . 14

35. Красилів. Серпень, 1928.

М. О. Вернер.

150 погадок.

звичайна нориця	197
сибірська нориця	1
лісова нориця	1
лісова миша	4
мала миша	1

Разом звірів . . 204

Звичайн. горобець 1

36. Красилів. 29.VII 1928.

М. О. Вернер. Ялина, ліс.

Цілих погадок 77. В середньому в одн. пог. 1,3 хреб.

звичайна нориця	231
сибірська нориця	1
лісова нориця	1
чагарникова нориця	4
лісова миша	1

Разом звірів . . 238

37. Красилів. Серпень, 1928. М. О. Вернер. Ялина.

69 погадок, цілих пог. 10. В середньому в одн. пог. 1,1 хреб.

звичайна нориця	73
чагарн. нориця	1
лісова нориця	1
лісова миша	1

Разом звірів . . 76

38. Красилів. Серпень, 1928.

М. О. Вернер. Ялина.

100 погадок

звичайна нориця	130
сибірська нориця	1
лісова миша	5

Разом звірів . . 136

39. Красилів. VIII 1928.

Д.М. Пилинчук. Під млинами.

Сова, 152 погадки, цілих погадок 19

звичайна нориця	264
сибірська нориця	1
лісова нориця	
хатня миша	3
лісова миша	2
пасиста миша	1
мала миша	1

Разом звірів . . 274

40. Красилів. 1928. М. О. Вернер.

Вухата сова, 262 погадки, цілих погадок 149.

В середньому в одн. пог. 1,3

звичайна нориця	327
сибірська нориця	6
лісова нориця	1
чагарникова нориця	1
лісова миша	4
мала миша	1

Разом звірів . . 340

щиглик 1

Томашпільський район

41. Комаргород. 20.VIII 1929.

О. П. Кришталъ. Костьол.

Сипуха, 1900 погадок, цілих погадок 84.

В середньому в одн. пог. 2,3 хреб.

звичайна нориця	1052
водяний шур	8
лісова миша	768
хатня миша	1919
мала миша	28
звичайний пацюк	1
хом'як	5
хом'ячок	119
звичайна бурозубка	3
мала бурозубка	2
мала рясоніжка	18
велика білозубка	15
мала білозубка	31
нічвид	1
вечерниця зв.	4
пізній кажан	1
непопир натузіусів	1

Разом звірів . . . 3976

звичайний горобець	57
польовий горобець	3
горобець	2
ластівка	2
вівсянка	6
інших птахів	24

Разом птахів . . . 94

жаб-землянок 297

Разом хребетних . 4367

геотруп 10, хрущ 4, слоник 1, водолюб 1
інших жуків 3

42. Стефанівка. 21. VIII 1929.

О. П. Кришталъ. Дзвіниця.

Сипуха, цілих погадок 49, перес. в одн.
пог. 2,8 хреб.

звичайн. нориця	1501
лісова нориця	1
водяний шур	4
хатня миша	2777
лісова миша	925
мала миша	45
пацюк	1
хом'ячок	225
хом'як	5
ліскулька	2
звич. бурозубка	3
мала бурозубка	4

мала рясоніжка	9
велика білозубка	21
мала білозубка	30
ласка	1
вечерниця звич.	1

Разом звірів . . . 5555

горобець звич.	46
ластівка	8
вівсянка	2
синиця	1
інших птахів	12

Разом птахів . . . 69

жаб-землянок 200

Разом хребетних 5824

43. Губник. 23.III 1930. І. П. Хата-
пустка.

Сич

звичайна нориця	7
хатня миша	19
лісова миша	4
хом'ячок	2

Разом звірів . . . 32

геотруп 2, інших жуків 8

Тульчинський район

44. Ст. Рахни. 22. III 1930. І. П.

Під деревом на полі.

2 погадки

звичайна нориця	2
хатня миша	1
лісова миша	1

Разом звірів . . . 4

Деражнянський район

45. Янчинці. 12.IV 1928.

М. О. Вернер. Під ялиною на
території радгоспу. Довкола
поля, за 600 м. ліс.

Лісова сова, 5 погадок

звичайна нориця	4
лісова нориця	2
пасиста миша	1

Разом звірів . . . 7

геотруп 2

Копайгородський район

46. Хренівка. 27. X 1928. М. О. Вернер. Цукрозавод.

Сипуха, 209 погадок, цілих погадок 131.

В середн. в одн. пог. 2,2 хреб.

звичайна нориця	156
хатня миша	201
лісова миша	47
ліскулька	1
мала бурозубка	1
мала рясоніжка	9
велика білозубка	13
мала білозубка	3

Разом звірів . . . 431

звичайний горобець	16
інших пташок	2

Разом птахів . . . 18

жаб-землянок 7,

вовчок 9, геотруп 7, хрущ 5, щипавка 1

47. Хренівка. 27. X 1928.

М. О. Вернер. В цукрозаводі, біля виходу з заводу фільтраційної грязі.

Сипуха, 300 погадок, цілих погадок 26. В середньому в одн. пог. 1 хреб.

звичайна нориця	98
хатня миша	166
лісова миша	28
мала миша	2
мала бурозубка	1
мала рясоніжка	3
велика білозубка	4
мала білозубка	1

Разом звірів . . . 303

звичайний горобець	11
синиця	1
інших пташок	1

Разом птахів . . . 13

вовчок 6, геотруп 2

48. Хренівка. 27. X. 1928.

М. О. Вернер. Цукрозавод.

Сипуха, 95 погадок, цілих погадок 37. В середньому в одн. пог. 2 хреб.

звичайна нориця	47
водяний шур	1
хатня миша	90
лісова миша	25

мала миша	2
звичайна бурозубка	1
мала рясоніжка	4
велика білозубка	6
мала білозубка	4

Разом звірів . . . 180

звичайний горобець	5
ластівка	1
інших пташок	2

Разом птахів . . . 8

жаб-землянок 1

вовчок 14, геотруп 1, вусач 1

49. Хренівка. 27. X 1928

М. О. Вернер. Парк, під ялицюю.

150 погадок

звичайна нориця	195
хатня миша	1
лісова миша	42
хом'ячок	3

Разом звірів . . . 241

звичайний горобець	1
польовий горобець	1
інших пташок	1

Разом птахів . . . 1

50. Дербчин. 30. VII 1928.

М. О. Вернер. Ліс Дербчи.

Лісова сова, 9 погадок В середньому в одн. пог. 2,5 хреб.

звичайна нориця	18
лісова нориця	1
лісова миша	3
велика білозубка	1

Разом звірів . . . 23

хрущ 2, геотруп 2

51. Дербчин. 30. VI. 1928.

М. О. Вернер. У радгоспі.

Сипуха, 10 погадок. В середньому в одн. пог. 2,8 хреб.

звичайна нориця	9
хатня миша	12
лісова миша	5

Разом звірів . . . 26

горобець звич. 2, хрущ 1

52. ДЕРЕБЧИН. 17. VIII 1929.

О. П. Кришталъ.

1 погадка

заецъ 1

53. ДЕРЕБЧИНСЬКИЙ ЛІС. 9.I 1929.

М. О. Вернер. Просіка.

5 погадок

звичайна нориця 7

звичайна бурозубка 1

Разом звірів 8

54. СТРІЛЬНИКИ. 18.III 1927.

М. О. Вернер. Під соснами.

3 погадки

звичайна нориця 3

55. СТРІЛЬНИКИ. 17. VIII 1929.

О. П. Кришталъ. Соснові насадження.

Вухата сова

звичайна нориця 204

хатня миша 8

лісова миша 48

хом'ячок 7

Разом звірів 267

56. СТРІЛЬНИКИ. 17. VIII. 1929.

О. П. Кришталъ. На горищі старої будівлі

Сипуха, цілих погадок 35. В середньому в одн. пог. 2 хреб.

звичайна нориця 560

хатня миша 580

лісова миша 380

мала миша 6

хом'ячок 61

хом'як 1

бурозубка звич. 5

мала бурозубка 5

велика білозубка 12

мала білозубка 17

вечерниця звич. 1

пізній кажан 1

нетопир натузіусів 1

Разом звірів 1630

звичайний горобець 47

ластівка 1

інших птахів 4

Разом птахів 52

Жаб-землянок 43

хрущ 1, геотруп 5, інших жуків 2, вовчок 3

57. СТРІЛЬНИКИ. 22.VIII 1930. I. П.

Соснові насадження.

Вухата сова

звичайна нориця 303

лісова нориця 2

хатня миша 13

лісова миша 71

мала миша 1

хом'ячок 5

Разом звірів 395

снігур 1

інших пташок 1

Разом птахів 2

сонечко 1

Ямпольський район

58. ДЗИГІВКА. 2.IX 1928.

М. О. Вернер. Горище ко-
стюлу.

Сипуха, 47 погадок, цілих погадок 32. В се-
редньому в одній пог. 2,1 хреб.

звичайна нориця 20

хатня миша 47

лісова миша 6

мала миша 1

хом'ячок 4

мала білозубка 2

велика рясоніжка 5

мала рясоніжка 1

кажан 1

Разом звірів 88

горобець 1

59. ГОНОРІВКА. 25.IV 1928.

М. О. Вернер.

5 погадок

звичайна нориця 5

60. МОГИЛІВСЬКА ОКР. 1928.

М. О. Вернер

Сипуха, 373 погадки, цілих погадок 31

звичайна нориця 343

лісова нориця 1

хатня миша 5

лісова миша 93

мала миша 1

хом'ячок 1

Разом звірів 444

горобець звичайний 2

вівсянка 2

Разом птахів 4

61. Куківка. 25.V 1928.
М. О. Вернер.

3 погадки

звичайна нориця 3

62. Волиця Дублеська. 22.VII 1928.
М. О. Вернер.

Сова, 50 погадок

звичайна нориця 88

хатня миша 3

лісова миша 4

Разом звірів 95

63. Борівка. 6.V 1928. М. О. Вернер. Невеликий ялинковий га-
йок за 2,5 км від с. Пилинівка.

58 погадок. В середньому в одній по-
гадці 2,9 хреб.

звичайна нориця 107

лісова нориця 3

хатня миша 5

лісова миша 31

мала миша 1

хом'ячок 14

велика білозубка 4

мала білозубка 2

Разом звірів 167

64. Борівка. 6.V 1928.
П. Ю. Свидзінський. Ялина
за „Степком“

100 погадок

звичайна нориця 97

хатня миша 4

лісова миша 29

хом'ячок 11

Разом звірів 141

65. Борівка та інші місця Могил.
окр. 1928. М. О. Вернер.

15 погадок

звичайна нориця 12

лісова миша 5

мала миша 1

Разом звірів 18

66. Борівка. 28.V. 1928. М. О. Вер-
нер. В цукроварні біля пресів,

Сич, 70 погадок

звичайна нориця 42

лісова нориця 1

лісова миша 10

хатня миша 17

велика білозубка 2

мала білозубка 1

Разом звірів 73

пташок 2

геотруп 13, карабус 1.

67. Антонівський ліс Бабчинець-
кого р. 24.IV 1928. М. О. Вер-
нер. Під соснами.

Вухата сова, 8 погадок, цілих погадок 3

звичайна нориця 8

окр. чаг. нориця 1

лісова нориця 1

лісова миша 1

хом'ячок 2

велика білозубка 2

Разом звірів 15

снігур 1

інших птахів 1

Разом птахів 2

68. Вендичанський радгосп. 25.V
1928. М. О. Вернер. Під яли-
нами біля заводу

4 погадки

звичайна нориця 2

лісова миша 2

Разом звірів 4

69. Красний радгосп Ялтушківсько-
го комбін. 9.IV 1928. М. О. Вер-
нер. Дорога від радгоспу, під
ялиною

Зимняк, 4 погадки

звичайна нориця 6

лісова миша 1

Разом звірів 7

70. Слободянсько-Біличанське господарство, Ялтушківського комбінату. 24.VI 1926. М. О. Вернер, на другому поверху зерносховища, на підлозі.

Сич

хатня миша	1
лісова миша	1
Разом звірів	2
горобець звичайний	1
жаба землянка	3

геотруп 1, хрущ 1.

71. Ялтушків. 9.IV 1928. М. О. Вернер.

Цілих погадок 23, в середньому в одн. пог. 1,2 хреб.

звичайна нориця	411
лісова нориця	6
чагарникова нориця	6
хатня миша	11
лісова миша	113
мала миша	2
хом'як	1
велика білозубка	1

Разом звірів 551
пташок 2

72. Слободецький радгосп, господарство Біле Ялтушківського району (і комбінату). 9.IV 1928. М. О. Вернер. Ліс Кругляк, довкола поля і насадження.

48 погадок. В серед. в одн. погадці 2,2 хреб.

звичайна нориця	81
хатня миша	1
лісова миша	23

Разом звірів 105

73. Слободецький радгосп, господарство Біле. 9.IV 1928. М. О. Вернер. Ліс. У кущах, вздовж озимих посівів.

4 погадки

звичайна нориця	10
---------------------------	----

74. Кузьмин. 25.VII 1928. М. О. Вернер. Парк.

4 погадки

звичайна нориця	2
лісова миша	1
Разом звірів	3
звич. горобець	1
вовчок 1, хрущ 1, геотруп 1.	

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

Любашівський район

1. Бобрик. 10.VIII 1928 І. П. Біля церкви.

Кібець

звичайна нориця	1
хатня миша	5
хом'ячок	1
Разом звірів	1

птахів 1
жаба-землянка 1

Переважає частина погадок з останків комах.

Благодатнівський район

2. Лиса Гора. 13.VIII 1929. І. П. Лесова Круча.

Крук

звичайна нориця	2
краплистий ховрах	4
Разом звірів	6

3. Парутіно Очаківського р. 25.IX 1936. І. П. Маяк на березі лиману.

2 погадки

ховрах краплистий	2
-----------------------------	---

4. Одеса

Б. Є. Волянський дослідив чимало погадок вухатої і болотяної сови, сича, пустельги і кобчика (*Falco vespertinus*), зібраних ним протягом 1929—1935 рр. в окол. Одеси. Ці дані ще не опубліковані, а тому ми, користуючися з дозволу Б. Є. Волянського, наводимо тут тільки

Разом по Вінницькій області

	Кількість особин	Кількість у %	
Звичайна нориця (<i>Microtus arvalis</i> Pall.) . . .	20911	37,33	Гризунів (Rodentia) 51307 = 90%
Темна нориця (<i>Microtus agrestis</i> L.) . . .	6	0,01	
Сибірська нориця (<i>Microtus oeconomus</i> Pall.) . . .	235	0,40	
Чагарникова нориця (<i>Pitymys subterraneus</i> Selys.) . . .	211	0,37	
Лісова нориця (<i>Evotomys glareolus</i> Schreb.) . . .	124	0,21	
Водяний шур (<i>Arvicola amphibius</i> L.) . . .	87	0,25	
Хатня миша (<i>Mus musculus</i> L.) . . .	13943	24,22	
Лісова миша (<i>Silvymys sylvaticus</i> L.) . . .	13603	23,46	
Мала миша (<i>Micromys minutus</i> Pall.) . . .	436	0,76	
Пасиста миша (<i>Apodemus agrarius</i> Pall.) . . .	980	1,70	
Пацюк (<i>Rattus norvegicus</i> Erxleb.) . . .	5	1,01	
Хом'ячок (<i>Cricetulus migratorius</i> Pall.) . . .	582	0,01	
Хом'як (<i>Cricetus cricetus</i> L.) . . .	21	0,03	
Мишівка (<i>Sicista nordmanni</i> Keys. et Blas.) . . .	121	0,21	
Ліскулька (<i>Muscardinus avellanarius</i> L.) . . .	11	0,01	
Соня-вовчок (<i>Glis glis</i> L.) . . .	2	0,01	Комахоїдів і хижаків (Insectivora et Carnivora) 4744 = 7,2%
Ховрах західноєвропейський (<i>Citellus citellus</i> L.) . . .	1	0,01	
Заець (<i>Lepus europaeus</i> L.) . . .	2	0,01	
Звич. бурозубка (<i>Sorex araneus</i> L.) . . .	2903	4,93	
Мала бурозубка (<i>Sorex minutus</i> L.) . . .	258	0,42	
Вел. білозубка (<i>Crociodura leucodon</i> Herm.) . . .	853	1,55	
Мала білозубка (<i>Crociodura suaveolens</i> Pall.) . . .	137	0,23	
Велика рясоніжка (<i>Neomys fodiens</i> Schreb.) . . .	425	0,73	
Мала рясоніжка (<i>Neomys milleri</i> Mott.) . . .	126	0,21	
Кріт (<i>Talpa europaea</i> L.) . . .	42	0,04	
Ласка (<i>Mustela nivalis</i> L.) . . .	3	0,01	
Звичайна вечерниця (<i>Nyctalus noctula</i> Schreb.) . . .	6	0,01	
Нічвид натерерів (<i>Myotis natterrei</i> Kuhl.) . . .	1	0,01	
Нічвид (<i>Myotis</i> sp.) . . .	2	0,01	
Пізній кажан (<i>Eptesicus serotinus</i> Schreb.) . . .	4	0,01	
Нетопир (<i>Pipistrellus</i> sp.) . . .	1	0,01	Птахів (Aves) 683 = 1,12%
Нетопир натузієв (<i>Pipistrellus nathusii</i> Kuhl.) . . .	2	0,01	
Широковух (<i>Barbastella barbastella</i> Schreb.) . . .	2	0,01	
Кажан (<i>Vespertilionidae</i>) . . .	5	0,01	
Разом звірів . . .	56051	97,36	
Звичайний горобець (<i>Passer domesticus</i> L.) . . .	434	0,74	Птахів (Aves) 683 = 1,12%
Польовий горобець (<i>Passer montanus</i> L.) . . .	9	0,01	
Горобець (<i>Passer</i> sp.) . . .	9	0,01	
Вівсянка (<i>Emberiza</i> sp.) . . .	24	0,03	
Вівсянка звичайна (<i>Emberiza citrinella</i> L.) . . .	8	0,01	
Ластівка (<i>Hirundo</i> sp.) . . .	39	0,06	
Велика синиця (<i>Parus major</i> L.) . . .	1	0,01	
Синиця (<i>Parus</i> sp.) . . .	2	0,01	
Щиглик (<i>Carduelis carduelis</i> L.) . . .	1	0,01	
Коноплянка (<i>Acanthis cannabina</i> L.) . . .	5	0,01	
Посмітюха (<i>Galerida cristata</i> L.) . . .	1	0,01	
Снігур (<i>Pyrrhula pyrrhula</i> L.) . . .	5	0,01	
Зяблик (<i>Fringilla coelebs</i> L.) . . .	1	0,01	
Зяблик чи в'юрок (<i>Fringilla</i> sp.) . . .	1	0,01	
Костолуз (<i>Coccothraustes coccothraustes</i> L.) . . .	1	0,01	
Грак (<i>Corvus frugilegus</i> L.) . . .	2	0,01	Амфібій (Amphibia) 835 = 1,5%
Совка (<i>Scops scops</i> L.) . . .	1	0,01	
Жайворонок (<i>Alauda</i> sp.) . . .	1	0,01	
Плиска (<i>Motacilla</i> sp.) . . .	1	0,01	
Пискун (<i>Certhia familiaris</i> L.) . . .	1	0,01	
Смозик (<i>Sitta europaea</i> L.) . . .	1	0,01	
Інших птахів . . .	135	0,11	
Разом птахів . . .	683	1,12%	
Жаба-землянка (<i>Pelobates fuscus</i> L.) . . .	835	1,50	Амфібій (Amphibia) 835 = 1,5%
Ящірка (<i>Lacerta</i> sp.) . . .	2	0,01	
Риба (<i>Cyprinidae</i>) . . .	1	0,01	
Разом хребетних . . .	57572	100	

Разом по Одеській області

	Кількість особин	Кількість у %	
Звичайна нориця (<i>Microtus arvalis</i> Pall.) . . .	488	24,67	Гризунів (Rodentia) 1695 = 84,7 %
Чагарникова нориця (<i>Pitymys subterraneus</i> Selys)	1	0,01	
Водяний шур (<i>Arvicola amphibius</i> L.)	19	0,95	
Хатня миша (<i>Mus musculus</i> L.)	821	41,00	
Лісова миша (<i>Sivimus sylvaticus</i> L.)	157	8,00	
Мала миша (<i>Micromys minutus</i> Pall.)	38	1,90	
Пацюк (<i>Rattus norvegicus</i> Erxl.)	2	0,01	
Хом'ячок (<i>Cricetulus migratorius</i> Pall.)	81	4,10	
Хом'як (<i>Cricetus cricetus</i> L.)	3	0,01	
Мишівка (<i>Sicista nordmanni</i> Keys. et Blas.) .	78	3,90	
Ховрах краплистий (<i>Citellus suslicus</i> Guild.) .	7	0,46	Комахоїдів (Insectivora) 97 = 4,8 %
Звичайна бурозубка (<i>Sorex araneus</i> L.)	39	1,90	
Велика білозубка (<i>Crocidura leucodon</i> Herm.) .	16	0,80	
Мала білозубка (<i>Crocidura suaveolens</i> Pall.) .	16	0,80	
Велика рясоніжка (<i>Neomys fodiens</i> Schreb.) .	20	0,95	
Мала рясоніжка (<i>Neomys milleri</i> Mott.) . . .	1	0,01	
Звичайна вечериця (<i>Nyctalus noctula</i> Schreb.)	4	0,02	
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i> L.)	1	0,01	Птахів (Aves) 191 = 9,75 %
Разом звірів . . .	1792	89,5	
Горобець звичайний (<i>Passer domesticus</i> L.) . .	174	8,9	
Польовий горобець (<i>Passer montanus</i> L.) . . .	1	0,01	
Вівсянка (<i>Emberiza</i> sp.)	1	0,01	
Ластівка (<i>Hirundo</i> sp.)	1	0,01	
Плиска (<i>Motacilla</i> sp.)	1	0,01	
Зяблик (<i>Fringilla coelebs</i> L.)	1	0,01	
Інших птахів	12	0,80	Амфібій (Amphibia) 15 = 0,75 %
Разом птахів . . .	191	9,75	
Жаба-землянка (<i>Pelobates fuscus</i> L.)	15	0,75	
Разом хребетних . . .	1998	100 %	

сумарні дані про наслідки його роботи. Протягом зазначеного часу з погадок різних птахів Б. Є. Волянський здобув таке число окремих видів:

звичайна нориця	1574
степо-хатня миша	798
лісова миша	385
мала миша	1
хом'ячок	133
мишівка	4
чорний пацюк	1
сірий пацюк	10
ховрах краплистий	14
сліпак наддністрянський	1
дикий криль	1
мала білозубка	45
велика білозубка	7
ласка	2

Разом звірів 2976¹⁾

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ

1. Дубовий острів на Дніпрі, біля с. Свистуново. 6.X 1931. І. П. Біля дуба з дуплом, в якому була сова.

Лісова сова (*Syrnium aluco*), 2 погадки
водяний шур (шерсть) 1
дрібна пташка 1

Разом 2

2. Село Августинівка. Правий берег Дніпра. 6.X 1931. І. П. В печерці — в стіні провалля.

Сич, 6 погадок
хатня миша 3
ховрах краплистий 2
білозубка велика 1

Разом 6

Нікопольська міскрада

3. Нікополь. 30.VII 1930. І. П. В кручах над Дніпром

4 погадки

звичайна нориця	4
водяний шур	3
хатня миша	1
Разом звірів	8

Новомосковський район

4. Знаменівка. 26.IX 1931. І. П. В селі в старому млині.

Кібець 10 погадок

Останки мишей (шерсть)	
„ ящірок	
„ комах (дрібні)	

5. Знаменівка. 16.IX. 1931. І. П. В бору, на копиці сіна.

1 погадка

степо-хатня миша	1
інш. гризунів	2
Разом звірів	3

6. Кулебівка. 12.X 1931. І. П. Біля триангуляційної вежі, на могилі.

15 погадок

нориця	1
степо-хатня миша	1
сірий ховрах	7
Разом звірів	9

птахів	4
жаб-землянок	1
копр	1

7. Спаське. 12.X 1931. І. П. На могилці степо-хатньої миші.

Сова, 1 погадка

степо-хатня миша	1
----------------------------	---

8. Спаське. 12.X 1931. Біля триангуляційної вежі, на могилі.

5 погадок

нориця	1
сірий степовий лемінг	3
Разом	4

¹⁾ Ці дані не ввійшли до зведення по Одеській області і по УРСР. Визначення видів зробив Б. Є. Волянський. Кількості птахів та інших тварин не наведено.

9. Калинівка. Очеретоватської с/р.
12.X 1931. І. П. Маяк № 3¹⁾, на
могилі.

3 погадки

нориця	1
сірий ховрах	2
Разом	3

10. Калинівка, Очеретоватської с/р.
12.X 1931. І. П. Маяк № 4, на
могилі.

10 погадок

нориця звичайна	2
сірий степовий лемінг	1
степово-хатня миша	1
миша	1
хом'ячок	1
сірий ховрах	1
Разом звірів	7

птахів	2
ящірок	1
жуків	3

11. Калинівка, Очеретов. с/р. 13.X
1931. І. П.
Маяк № 5, на могилі.

1 погадка

нориця звичайна	1
---------------------------	---

12. Самарський бір, урочище „Ко-
зачий Гай“, біля с. Василівки.
27.IX 1931.

І. Г. Підоплічка та Б. М.
Попов.

Під дубом, з дупла якого
вилетіла сова.

Лісова сова, 50 погадок

звичайна нориця	26
чагарникова нориця	1
лісова нориця	9
сірий степовий лемінг	2
лісова миша	3
хатня миша	1
миша	3
звич. мишівка	2
звич. заєць	1
вечерниця Лейслера	1

Разом звірів 49

ластівка	1
інших птахів	6
жаба-землянка	11
інших жуків	2

13. Самарський бір, біля с. Васи-
лівки. 15—16. X 1931.

Б. М. Попов.

Під окремими дубами й сос-
нами.

Лісова сова, 40 погадок

звичайна нориця	19
лісова нориця	6
сірий степовий лемінг	1
лісова миша	5
хатня миша	4
хом'ячок	4
сірий ховрах	1
звичайна мишівка	1
ласка	1

Разом звірів 42

звичайна вівсянка	2
зяблик	3
інших птахів	2
жаба-землянка	4

Магдалинівський район

14. Хутір біля с. Чаплинки, плато.
13.X 1931. І. П. Під деревами.

Кібець, 5 погадок

звичайна нориця	1
---------------------------	---

15. Село Чаплинка. 13.X 1931. І. П.
Маяк № 6, на могилі

9 погадок

лісова миша	1
сірий ховрах	8
Разом	9

16. Чаплинка. 13.X 1931. І. П.
Маяк № 7, на могилі.

3 погадки

звичайна нориця	2
хом'ячок	1
сірий ховрах	1

Разом 4

¹⁾ Нумерація наша.

17. Хут. Варварівка біля Петриківки.

13.X 1931. I. П.

Під деревцем на цвинтарі, що міститься на уступі тераси.

3 погадки

сірий степовий лемінг . . . 6¹⁾

Запорізька міськрада

18. Запоріжжя. 25.IX 1932.

Б. М. Попов та І. Г. Підоплічка.

Початок плавнів.

Болотяна сова (*Asio accipitrinus*), 1 погадка

хатня миша 3

хом'ячок 1

мишівка 1

Разом звірів . . . 5

19. Запоріжжя. 24.X. 1935 I. П.

Провалля за 2 км на схід од міста.

Сич (*Athene noctua*), 3 погадки

хом'ячок 1

хатня миша 2

Разом звірів . . . 3

пташка 1, геотруп 1

20. Кушугум. 28.VII 1930. I. П.

Біля церкви.

2 погадки

звич. нориця 1

хатня миша 1

Разом звірів . . . 2

21. Кушугум. 29.VII 1930. I. П.

Плавні, під кущами і на кущах бур'яну.

Болотяна сова, 136 погадок

звичайна нориця 19

водяний шур 120

хатня миша 12

лісова миша 3

пасиста миша 8

мала миша 1

Разом звірів . . . 163

водолюб 3

22. Кушугум. 29.VII 1930. I. П.

Болотяна сова, 1 погадка

звичайна нориця 1

водяний шур 2

Разом звірів . . . 3

23. Кушугум. 29.VII 1930. I. П.

Біля церкви

5 погадок

хатня миша 3

Ново-Троїцький район

24. Асканія Нова.

О. О. Шуммер. II 1932.²⁾

Сови: болотяна і вухата, а також зимняк

звичайна нориця 60

степова нориця 725

хом'ячок 42

лісова миша 9

пасиста миша 1

хатня миша 494

пацюк 1

велика білозубка 3

мала білозубка 17

Разом звірів . . . 1352

25. Ст. Ново-Олексіївка 23.X

1935. I. П.

Кладовище.

1 погадка

хом'ячок 1

¹⁾ З наведених аналізів видно, що сірий степовий лемінг (*Lagurus lagurus*) трапляється як у Самарському бору, так і біля с. Петриківки, тобто біля Дніпра. Досі вважали, що цей гризун є агресивний, що він просувається із сходу на захід, але такий висновок базований був на незнанні поширення цього шкідника.

²⁾ За даними О. О. Шуммера ці погадки викинуті за час від середини грудня 1931 р. до кінця лютого 1932 р. Збір їх зроблено в обох парках (зоопарк і ботанічний парк) заповідника Асканія Нова. В цих парках збираються на ночівлю денні хижі птахи з району радіусом 20—30 км довкола Асканії Нової. Особливо багато збирається на ночівлю зимняків. На днювання ж в ці парки збираються нічні хижі птахи, а саме болотяна і вухата сови.

Дані наведеного нами аналізу стосуються переважно сов'ячих погадок. Погадки зимняків містили в собі мало кісток.

Разом по Дніпропетровській області

	Загальна кількість	Кількість у %	
Звичайна нориця (<i>Microtus arvalis</i> Pall.) . . .	425	12,17	Гризуни (Rodentia), 3338=95,84%
Степова нориця (<i>Microtus socialis</i> Pall. . . .	1658	46,8	
Чагарникова нориця (<i>Pitymys subterraneus</i> Selys.)	2	0,06	
Лісова нориця (<i>Evotomys glareolus</i> Schreb.) .	15	0,34	
Нориця (<i>Microtus</i> sp.)	3	0,07	
Водяний щур (<i>Arvicola amphibius</i> L.)	127	3,56	
Сірий степовий лемінг (<i>Lagurus lagurus</i> Pall.) .	13	0,32	
Хатня миша (<i>Mus musculus</i> L.)	767	23,15	
Лісова миша (<i>Silvumus sylvaticus</i> L.)	36	1,03	
Мала миша (<i>Micromys minutus</i> Pall.)	1	0,03	
Пасиста миша (<i>Apodemus agrarius</i> Pall.) . . .	9	0,25	Комахоїди та кажани (Insectivora et Chiroptera) 41=1,13%
Миша (<i>Mus</i> sp.)	4	0,11	
Пацюк (<i>Rattus norvegicus</i> Er xl.)	2	0,06	
Хом'ячок (<i>Cricetulus migratorius</i> Pall.)	176	5,07	
Хом'як (<i>Cricetus cricetus</i> L.)	4	0,11	
Мишівка (<i>Sicista nordmanni</i> Key s. et Blas.) .	19	0,54	
Ховрах краплистий (<i>Citellus suslicus</i> G ü l d.) .	33	0,94	
Ховрах сірий (<i>Citellus pygmaeus</i> Pall.)	43	1,2	
Заєць (<i>Lepus europaeus</i> (Pall.)	1	0,03	
Велика білозубка (<i>Crocidura leucodon</i> Herm.) .	10	0,24	Хижак (Carnivora) 2=0,06%
Мала білозубка (<i>Crocidura suaveolens</i> Pall.) .	29	0,83	
Їжак (<i>Erlpaseus europaeus</i> L.)	1	0,03	
Вечерниця (<i>Nyctalus leisleri</i> K u h l.)	1	0,03	
Ласка (<i>Mustela nivalis</i> L.)	1	0,03	
Ласка чи горностаї (<i>Mustela</i> sp.)	1	0,03	
Разом звірів	3381	97,03%	
Горобець (<i>Passer</i> sp.)	2	0,06	Птахів (Aves) 61=2,21%
Вівсянка (<i>Emberiza</i> sp.)	6	0,17	
Вівсянка звичайна (<i>Emberiza citrinella</i> L.) . . .	2	0,06	
Ластівка (<i>Hirundo</i> sp.)	1	0,03	
Зяблик (<i>Fringilla coelebs</i> L.)	4	0,11	
Жайворонок (<i>Alauda</i> sp.)	23	0,89	
Інших пташок	23	0,89	
Разом птахів	61	2,21%	
Жаба-землянка (<i>Pelobates fuscus</i> L.)	17	0,67	Амфібій (Amphibia) 9=0,73
Інших жаб	2	0,06	
Ящірка (<i>Lacerta</i>)	1	0,03	
Разом хребетних	3462	100%	

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Остерський район

1. Остер. 8—9. VIII 1930.

І. П. Ізотов і Б. М. Попов.

Дзвіниця.

Сипуха, 215 погадок

звичайна нориця	156
сибірська нориця	30
водяний щур	5
хатня миша	52
лісова миша	63
пасиста миша	64
мала миша	3
пацюк	1
хом'ячок	2
звичайна бурозубка	182
мала бурозубка	8
велика рясоніжка	55
мала білозубка	4
вечерниця звичайна	1
нетопир малий	1
пізній кажан	5

Разом звірів . . . 632

звичайний горобець	1
інших птахів	2

Разом птахів . . . 3

жаба	4
жуків	38

2. Остер. 9. VIII 1930.

І. П. Ізотов і Б. М. Попов.

Під деревом на правому березі
Десни.

10 погадок різних птахів

звичайна нориця	1
лісова миша	2

Разом звірів . . . 3

риба	4
----------------	---

3. Старий Глибов. 10. VIII 1930.

І. П. Ізотов і Б. М. Попов.

Вітряний млин.

Сич, 3 погадки

звичайна нориця	1
хатня миша	2

Разом звірів . . . 3

ящірка	1
геотруп	1

4. Новий Глибов. 12. VIII 1930.

І. П. Ізотов і Б. М. Попов.

Одинокі дерева.

Кібець

звичайна нориця	4
м'якунів	1

Ніжинський район

5. Ніжин. 9. IV 1930. І. П.

На краю міста під грушею.

Зимняк, 10 погадок

звичайна нориця	12
лісова миша	1
хом'ячок	1

Разом звірів . . . 13

6. Ніжин. 9. IV 1930. І. П.

На краю міста під грушею.

Зимняк, 20 погадок

звичайна нориця	35
миша	1

Разом звірів . . . 36

7. Ніжин. 9. IV 1930. І. П.

На краю міста.

Сич, одна погадка

горобець	1
--------------------	---

Носівський район

8. Носівка. Дослідна станція.

13. IX 1930.

Б. М. Попов.

Біля старого млина.

Сич, 5 погадок

хатня миша	3
лісова миша	1
звичайна бурозубка	1

Разом звірів . . . 5

геотруп 2, яєчка сарани 3

ОСТЕР

63%_{ЕКЗ} = 100%

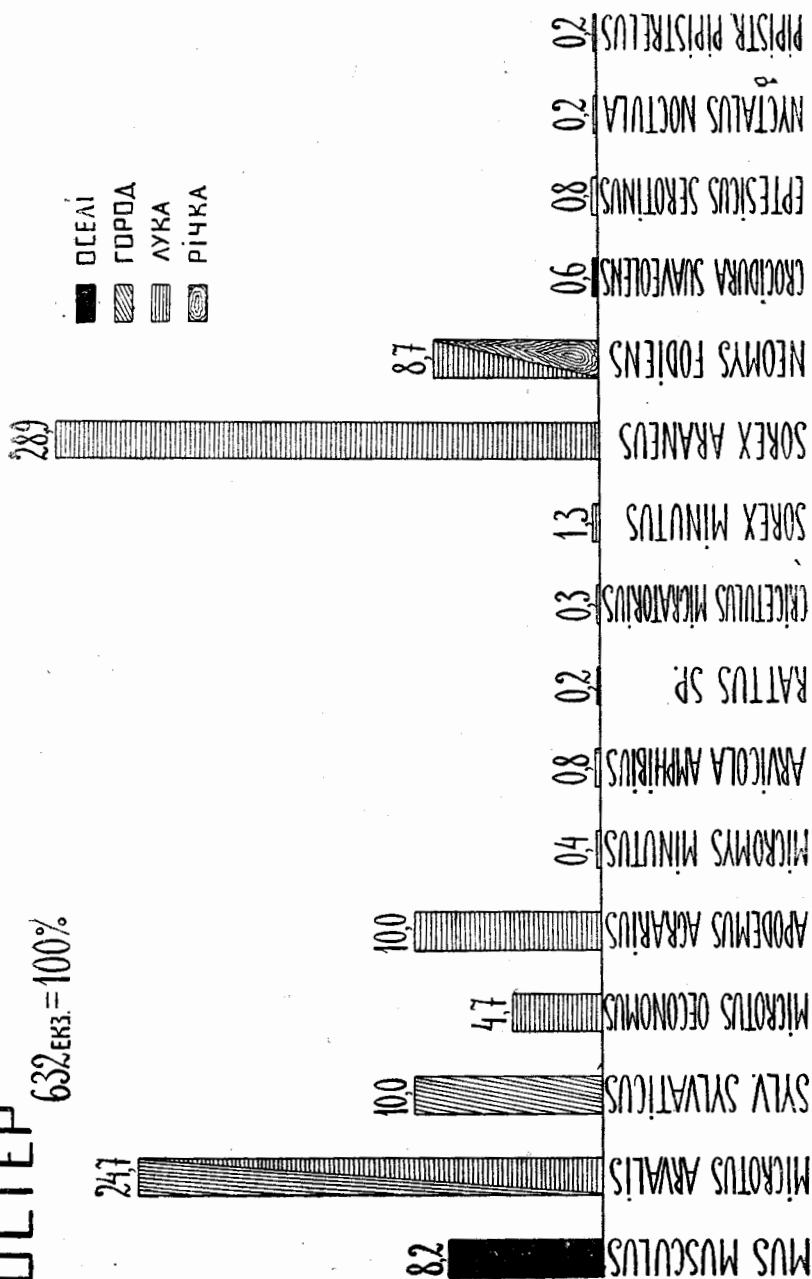

Рис. 3. Діаграма кількості окремих видів дрібних звірів і зв'язку їх з стаціями за даними аналізів погадок, зібраних в Острі 1930 р.

Ріпкинський район

9. Ріпки. 11. IV 1930. I. П.

В садку під ялиною.

Вухата сова, 3 погадки	
звичайна нориця	2
хатня миша	1
лісова миша	3
звичайна бурозубка	1
Разом звірів	7
геотруп	1

Чернігівська міськрада

10. Чернігів. 10. IV 1930. I. П.

Крук, 10 погадок	
звичайна нориця	1
лісова миша	1
хом'як	1
Разом звірів	3

В 3-х погадках знайдено останки кісток
з пада.

Добрянський район

11. Добрянка. 12. IV 1930. I. П.

Зібрані біля церкви, що ближче
до Підборянки.

Сич, 7 погадок	
звичайна нориця	1
горобець звич.	5
інших пташок	1

12. Добрянка. 12. IV 1930. I. П.

Біля церкви.

Сич, 5 погадок	
звичайна нориця	2
хатня миша	1
Разом звірів	3
звичайн. горобець	2

13. Добрянка. 12. IV 1930. I. П.

Біля вітряків.

Сич, 29 погадок	
звичайна нориця	12
хатня миша	10
мала миша	1
пасиста миша	1

хом'ячок	1
звичайна бурозубка	3
мала бурозубка	1
Разом звірів	28

синиця велика	1
жуків	4

14. Хоробичі. 13. IV 1930. I. П.

На цвинтарі під сосною.

Сич, 11 погадок	
звичайна нориця	7
хатня миша	2
лісова миша	1
пасиста миша	1
Разом звірів	11

геотруп 3, інших жуків 2.

15. Хоробичі. 13. IV 1930. I. П.

Купини, на луках.

Сич, 2 погадки	
звичайна нориця	2
жуків	2

16. Хоробичі. 13. IV 1930. I. П.

Під ялинами в селі.

Сич, 3 погадки	
звичайна нориця	1
хатня миша	1
Разом звірів	2
птахів	1

17. Хоробичі. 13. IV 1930. I. П.

Вітряк за селом

Сич, 48 погадок	
звичайна нориця	16
хатня миша	19
мала миша	8
пасиста миша	1
Разом звірів	44
вівсянка	1
інших птахів	2
Разом птахів	3

геотруп 4, плавунець 1, інших жуків 5,
вовчок 1

НОСІВКА

3109 = 100%

■ ВСЕЛІ
▨ ПОЛЕ
▤ ЛУКА

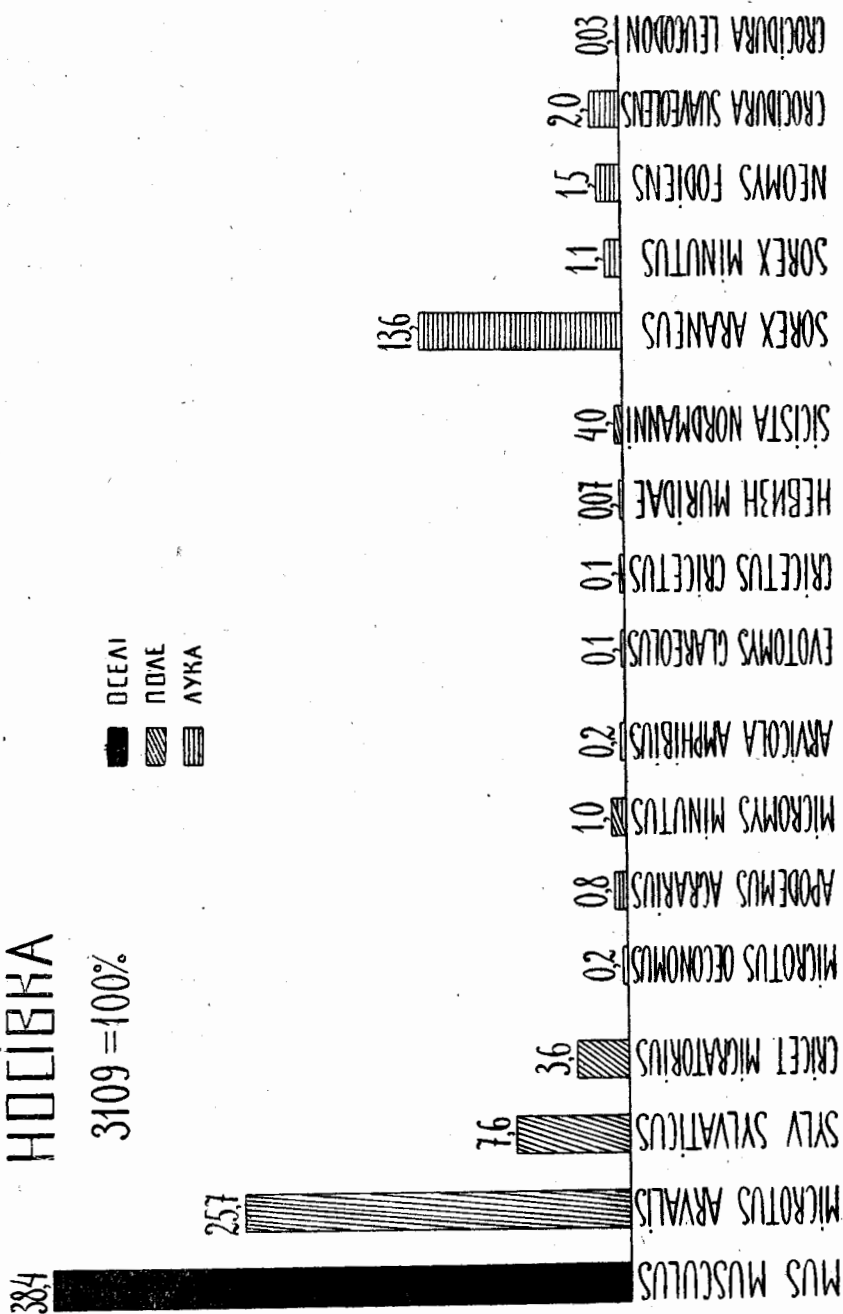

Рис. 4. Діаграма кількості окремих видів дрібних звірів і зв'язку їх з станціями. (За даними аналізів погалок, зібраних 1926—1927 рр. на Носівській Дослідній с.-г. станції).

18. Хоробичі. 13. IV 1930. I. П.

Біля церкви.

2 погадки

звичайна нориця 3

хатня миша 1

Разом звірів . . . 4

Менський район

19. Степанівка. 28. III 1932. I. П.

Старий вітряний млин між Степанівською і Дяговою, на схід від р. Дягової, проти хутора Гай. До р. Дягової, метрів 300. Під час збору погадок спостережено сича. Погадки лежали довкола 2-х каменів. Частину погадок зібрав біля млина (на проталинах).

Сич, 63 погадки, цілих погадок 14. В середньому в одній погадці 1 хребетних

звичайна нориця 14

хатня миша 12

лісова миша 13

пасиста миша 3

хом'ячок 20

мала білозубка 1

Разом звірів . . . 63

геотрупів 3, інших жуків 1

Примітка: В цілих погадках, що викинуті зимою, відсутня хатня миша. В погадках (деформованих) з останками хом'ячка були зерна гречки та кістки з вишні (осінні погадки).

20. Степанівка. 28. III 1932. I. П.

Вітряний млин, недалеко від сільради, біля села; за 1,5 км від попереднього пункту, по прямій лінії на с. Волосківці. На схід від млина за 100 м оселі, з інших боків — поле. Погадки зібрано на ганку млина і довкола нього. Млин діючий.

Сич, 15 погадок, цілих погадок 9. В середньому в одній погадці 1,8 хреб.

звичайна нориця 10

сибірська нориця 2

хатня миша 9

лісова миша 3

пасиста миша 2

хом'ячок 1

Разом звірів . . . 27

Основна частина погадок цього аналізу зимового походження. Характерно, що в данім випадку присутня сибірська нориця і майже відсутній хом'ячок (вплив мікрорельєфу).

21. Бурківка. 10. IV 1932. I. П.

З північної частини села (біля шляху на с. Стольне) біля вітряка. До осель метрів 500. Довкола вітряка поле (грунт — алювіальні відклади р. Десни) з численними блюдцями, в яких стоїть весняна вода.

Сич, 30 погадок, цілих погадок 12. В одній погадці 1,2 хребетних

звичайна нориця 8

хатня миша 11

лісова миша 8

пасиста миша 2

мала миша 7

Разом звірів . . . 36

22. Блистова. 15. IV 1932. I. П.

Вітряк на полі біля кутка „Го-ра“ із східного боку села.

Сич, 5 погадок

звичайна нориця 2

хатня миша 3

лісова миша 2

пасиста миша 1

Разом звірів . . . 8

геотруп 2

23. Блистова. 15. IV 1932. I. П.

Біля 2-х вітряків, на полі за 0,75 км од села на північний схід.

Сич, 6 погадок

хатня миша 5

лісова миша 3

пасиста миша 1

Разом звірів . . . 9

геотруп 1.

Погадки зібрані порівнюючи далеко від села. Присутність великого проценту хатньої миші зв'язана мабуть з самими вітряками.

24. Блистова. 15. IV 1932. I. П.

Вітряк біля самого села (Куток „Гора“ за 100 м від розливу р. Десни).

Сич, 15 погадок

звичайна нориця	10
хатня миша	4
лісова миша	1
пасиста миша	1
мала	3

Разом звірів . . . 19

звичайний горобець	1
геотруп	1

25. Блистова. 15. IV 1932. I. П.

Вітряк біля села, недалеко від кладовища.

Сич, 14 погадок

звич. нориця	1
хатня нориця	8
лісова миша	1
пасиста миша	5
мала миша	4
звич. бурозубка	1

Разом звірів . . . 20

геотруп 1.

26. Блистова. 15. IV 1932. I. П.

Біля вітряка в полі з північної сторони села. До осель 250 м (найближче).

11 погадок

звич. нориця	3
хатня миша	5
лісова миша	1
пасиста миша	4
мала миша	1

Разом звірів . . . 13

плавунець 1

27. Блистова. 20. IV 1932. I. П.

Біля вітряка на полі за селом; до р. Десни 0,5 км.

Сова, 40 погадок

звичайна нориця	9
хатня миша	15

лісова миша	2
пасиста миша	9
мала миша	3
велика рясоніжка	1
звич. бурозубка	1

Разом звірів . . . 40

горобець	2
плавунець	1
геотруп	1

Понорницький район

28. Хутір Березовий, біля с. Мізіна, в заплаві Десни. VIII 1930.

М. С. Яценко.

Під дубом; від води 180 м.

Лісова сова

звичайна нориця	5
темна нориця	10
сибірська нориця	4
водяний щур	6
хатня миша	3
лісова миша	19
пасиста миша	16

Разом звірів . . . 63

синиця велика	1
водяна курочка	1

Разом птахів . . . 2

жаба-землянка	1
жуків	11

29. Хутір Березовий, біля Мізіна, в заплаві р. Десни. 16. VII 1930.

I. П.

„Острів“ під дубами.

Лісова сова

звичайна нориця	10
темна нориця	1
хатня миша	1
лісова миша	5
пасиста миша	1
звичайна бурозубка	1
велика рясоніжка	1

Разом звірів . . . 20

птахів	2
------------------	---

Шосткинський район

30. Богданівка. 14.VII 1930. І. П.
Соснові насадження біля р.
Шостки.

Вухата сова, 5 погадок

звичайна нориця	5
хатня миша	2
лісова миша	4
мала миша	1
велика рясоніжка	1
Разом звірів	13
снігур	1
інших птахів	1
Разом птахів	2

31. Богданівка. 2.VIII 1935. І. П.
Сосновий ліс біля млина на
північ від села за 150 м.
Заплава р. Десни з старицями.

25 погадок

звичайна нориця	15
сибірська нориця	5
пасиста миша	2
мала миша	2
велика рясоніжка	1
Разом	24

32. Собичі. 16.VII 1930. І. П. Ліс.

1^а погадка

звичайна нориця	1
пасиста миша	1
Разом звірів	2

33. Собичі. 16.VII 1930 р. І. П.
Сосновий бір біля просіки,
біля поля.

Сова, 1 погадка

звичайна нориця	1
водяний шур	1
пасиста миша	1
Разом звірів	3

Новгород-Сіверський район

34. Новгород-Сіверськ. 13.VII 1930.
І. П. Електростанція. Біля стіни.

Сич, 11 погадок

звичайна нориця	2
хатня миша	5
лісова миша	1
Разом звірів	8
звичайний горобець	2
інших птахів	1
Разом птахів	3
геотруп 4,	3.

35. Новгород-Сіверськ. 13.VII 1930.
І. П. Мури, заповідник.

Сич, 1 погадка

звичайна нориця	1
---------------------------	---

36. Кочерги. 19.VII І. П. Провалля
Каменка

Сич, 11 погадок

звичайна нориця	10
лісова миша	1
Разом звірів	11

- вовчок 1, геотруп 1, водолуб 1, інших
жуків 7.

Яблунівський район

37. Рудка. 17.VII 1930. І. П. Ізо-
тов. Коло сухого дуба в лісі.

Сова, 4 погадки

звичайна нориця	3
хатня миша	5
лісова миша	3
пасиста миша	2
мала миша	3
Разом звірів	16
хрущ 1	

38. Яблунівка. 19.VII 1930. Б. М. Попов. Церква, на дзвіниці.

Сипуха, 11 погадок	
звичайна нориця	10
хатня миша	10
звичайна бурозубка	5
мала бурозубка	1
велика рясоніжка	3
Разом звірів	29
горобець 4	

39. Ліновиці. 11.VII 1930.
Б. М. Попов. Дзвіниця.

Сипуха, 37 погадок	
звичайна нориця	27
мишівка	20
хатня миша	17
лісова миша	1
мала миша	2
хом'ячок	3
звич. бурозубка	21
велика рясоніжка	17
мала білозубка	3
Разом звірів	111
горобець	1
інших птахів	1
Разом птахів	2

Малодівицький район

40. Колесники. 14.VII 1930.
Б. М. Попов. Дзвіниця.

Сипуха, 188 погадок	
звичайна нориця	24
чагарникова нориця	35
водяний шур	1
хатня миша	35
лісова миша	20
пасиста миша	9
мала миша	2
хом'ячок	1
звич. бурозубка	394
мала бурозубка	24
велика рясоніжка	6
мала білозубка	5
кріт	2
Разом звірів	558
птахів	1
жаб-землянок	3
жуків	8

41. Мала-Дівиця. 23.VII 1930
Б. М. Попов. Дзвіниця.

Сипуха, 6 погадок	
звич. нориця	2
водяний шур	1
хатня миша	1
лісова миша	1
мала миша	1
звич. бурозубка	4
велика рясоніжка	8
мала білозубка	1
Разом звірів	19

Варвинський район

42. Варва. 29.VII 1930.
Б. М. Попов. Біля млина на полі.

Сич, 3 погадки	
хатня миша	1
хом'ячок	1
Разом звірів	2
горобець звичайний	1
жук	1

Іваницький район

43. Іваниця. 24.VII 1930
Б. М. Попов. Дзвіниця.

Сипуха	
звичайна нориця	2
хатня миша	2
мала миша	10
звичайна бурозубка	34
мала бурозубка	2
велика рясоніжка	26
Разом звірів	76

44. Бирлівка. 10.VII 1930.
Б. М. Попов. Дзвіниця.

17 погадок	
звичайна нориця	2
хатня миша	6
хом'ячок	4
мишівка	2
Разом звірів	14
горобець 1, жаба-землянка 2, геотруп 1	

45. Сталінка. 3.VI 1930.
Б. М Попов. Біля церкви.

Кібець, 2 погадки

звич. нориця	1
хатня миша	1
Разом звірів	2

46. Давидівка. 16.VIII 1930.
Б. М. Попов. Дзвіниця.

Сипуха, 522 погадки

звичайна нориця	165
сибірська нориця	134
лісова нориця	3
водяний щур	1
хатня миша	450
лісова миша	18
пасиста миша	1
чагарникова нориця	1
мала миша	47
пацюк звичайний	1
хом'ячок	3
мишівка	39
звич. бурозубка	426
мала бурозубка	91
велика рясоніжка	98
мала білозубка	7
Разом звірів	1498

горобець звичайний	44
ластівка	3
інших птахів	6
Разом птахів	53

жаба-землянка 15,
жуків 16, м'якунів 2.

47. Березівка. 24.VIII 1930. І. П.
Ізотов. На горіщі в сараї.

Лісова сова

звич. нориця	4
сибірська нориця	1
хатня миша	1
Разом звірів	6

пташок 1, жаба-землянка 10

геотруп 1, дротяник 1, інших жуків 8.

48. Березівка. 24.VIII 1930. І. П. Ізотов. Вітряки.

Сич, 77 погадок

звичайна нориця	43
сибірська нориця	2
лісова нориця	1
хатня миша	14
мала миша	1
лісова миша	7
хом'ячок	3
мишівка	2
Разом звірів	73

жаба-землянка 4
геотруп 3, хрущ 5, інш. жуків 6

49. Великі Бубни. 25.VIII 1930.
І. П. Ізотов. Вітряк.

Сич, 75 погадок

звичайна нориця	18
хатня миша	10
хом'як	2
мишівка	1
лісова миша	2
хом'ячок	1
Разом звірів	34

жаба-землянка 11

геотруп 2, мертвотид чорн. 1, хрущ 3, інших жуків 14.

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Лубенський район

1. Засулля, Лубенського району
19.VII 1930. І. П. Ізотов.

Церква, на дзвіниці.

Сипуха, 56 погадок. В серед. в одн. пог.
10 хреб.

звичайна нориця	54
сибірська нориця	4
лісова нориця	1
чагарн. нориця	1
хатня миша	29
лісова миша	14
пасиста миша	12
мала миша	4
мишівка	1
звичайна бурозубка	28
мала бурозубка	5
велика рясоніжка	5
велика білозубка	6
мала білозубка	2

Разом звірів . . . 166

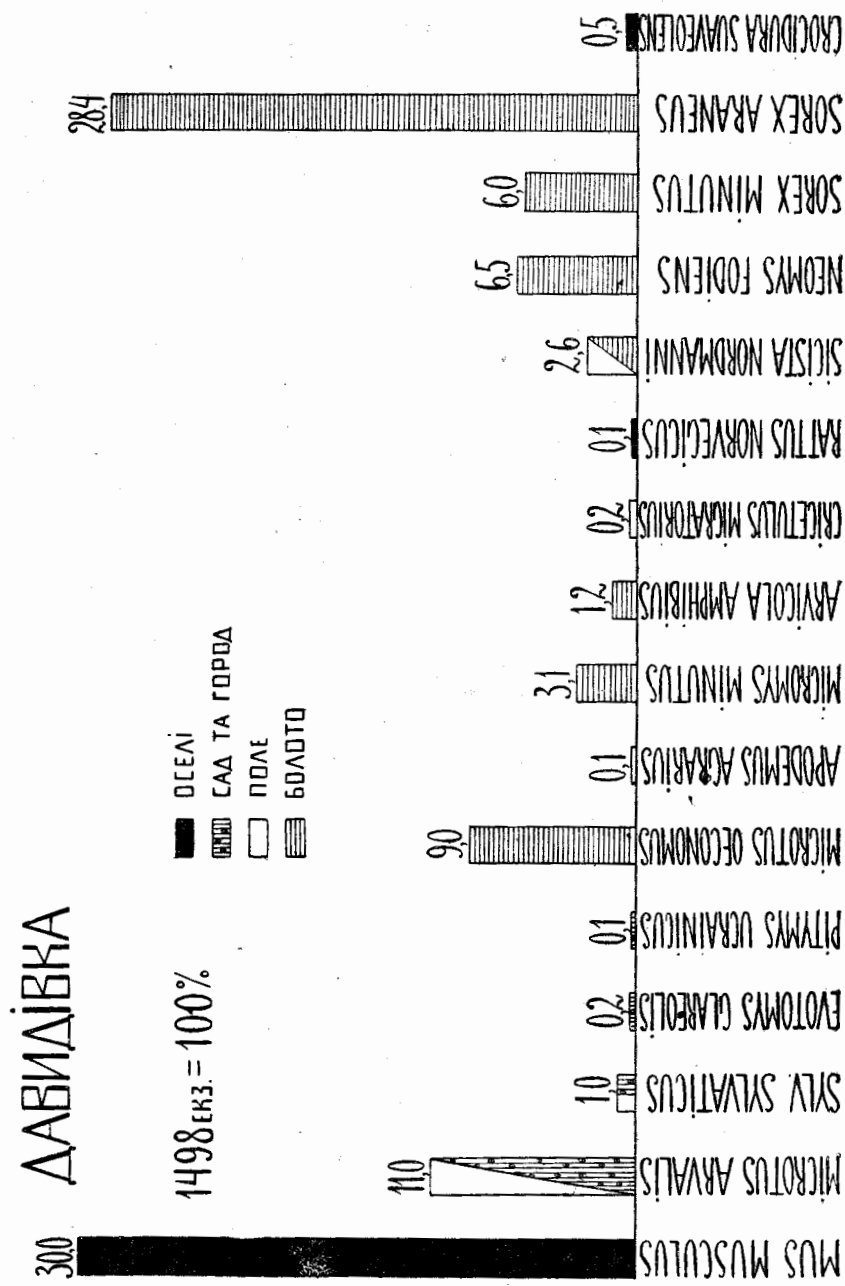

Рис. 5. Діаграма кількості окремих видів дрібних звірів і зв'язку їх з станціями за даними аналізів погадок, зібраних в Давидівці 1930 р.

Разом по Чернігівській області

	Загальна кількість	Кількість у %	
Звичайна нориця (<i>Microtus arvalis</i> Pall) . . .	3326	33,31	Гризунів (Rodentia) 3656 = 73,7%
Темна нориця (<i>Microtus agrestis</i> L.)	11	0,12	
Сибірська нориця (<i>Microtus oeconomus</i> Pall) .	216	2,16	
Чагарникова нориця (<i>Pitymys subterraneus</i> Selys)	41	0,42	
Лісова нориця (<i>Evotomys glareolus</i> Schreb) .	33	0,34	
Водяний щур (<i>Arvicola amphibius</i> L.)	27	0,27	
Хатня миша (<i>Mus musculus</i> L.)	2214	22,19	
Лісова миша (<i>Silvumus sylvaticus</i> L.)	695	6,96	
Мала миша (<i>Micromys minutus</i> Pall)	167	1,67	
Пасиста миша (<i>Apodemus agrarius</i> Pall) . . .	184	1,83	
Миша (<i>Mus</i> sp.)	15	0,15	
Пацюк (<i>Rattus norvegicus</i> Er xl)	2	0,02	
Хом'ячок (<i>Cricetulus migratorius</i> Pall)	227	2,27	
Хом'як (<i>Cricetus cricetus</i> L.)	6	0,06	
Мишівка (<i>Sicista nordmanni</i> Keys. et Blas.) .	192	1,93	
Звичайна бурозубка (<i>Sorex araneus</i> L.)	1772	17,73	Комахоїди і кажани (Insectivora et Chiroptera) 3329 = 23,3%
Мала бурозубка (<i>Sorex minutus</i> L.)	180	1,80	
Велика білозубка (<i>Crocidura leucodon</i> Herm.) .	1	0,01	
Мала білозубка (<i>Crocidura suaveolens</i> Pall) .	94	0,94	
Велика рясоніжка (<i>Neomys fodiens</i> Schred.)	271	2,71	
Кріт (<i>Talpa europaea</i> L.)	4	0,04	
Звичайна вечерниця (<i>Nyctalus noctula</i> L.) . .	1	0,01	
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i> L.)	1	0,01	
Пізній кажан (<i>Eptesicus serotinus</i> Schreb.) .	5	0,05	
Разом звірів	9585	97,00	Птахів (Aves) 149 = 1,5%
Горобець звичайний (<i>Passer domesticus</i> L.) . . .	91	0,92	
Польовий горобець (<i>Passer montanus</i> L.) . . .	5	0,05	
Горобець (<i>Passer</i> sp.)	3	0,03	
Вівсянка (<i>Emberiza</i> sp.)	8	0,08	
Вівсянка звичайна (<i>Emberiza citrinella</i> L.) . . .	3	0,03	
Ластівка сільська (<i>Hirundo rustica</i> L.)	4	0,04	
Велика синиця (<i>Parus major</i> L.)	1	0,01	
Синиця (<i>Parus</i> sp.)	1	0,01	
Мухоловка (<i>Muscicapa</i> sp.)	1	0,01	
Коноплянка (<i>Acanthis cannabina</i> L.)	1	0,01	
Снігур (<i>Pyrrhula pyrrhula</i> L.)	2	0,02	
Водяна курочка (<i>Fulica atra</i> L.)	1	0,01	
Інших птахів	28	0,28	
Разом птахів	149	1,5	Амфібій (Amphibia) 142 = 1,45%
Жаба-землянка (<i>Pelobates fuscus</i> L.)	142	1,45	
Ящірка (<i>Lacerta agilis</i> L.)	1	0,01	
Риба (Pisces)	4	0,04	
Разом хребетних	9981	100%	

звич. горобець	1
інших птахів	1
Разом птахів	2
жаб-землянок	2

Яготинський район

2. Яготинський комбінат. Осінь, 1931. В. В. Кавказька.

1 погадка.

звичайна нориця	2
мала миша	1
Разом звірів	3

Красноградський район

3. Розжив'ївка. 29.VIII 1930. І. П. Соснові насадження, пункт № 1.

Лісова сова

звич. нориця	2
хатня миша	3
хом'ячок	5
Разом звірів	10

4. Розжив'ївка. 29.VIII 1930. І. П. Соснові насадження, пункт № 2.

Лісова сова

звич. нориця	7
степов. лемінг. ¹⁾	4
хатня миша	3
хом'ячок	1
Разом звірів	15

5. Розжив'ївка. 29.VIII 1930. Соснові насадження, пункт № 3.

Лісова сова

звичайна нориця	1
хатня миша	4
мишівка	2
Разом звірів	7

горобець	1
інших птахів	1

6. Розжив'ївка. 29.VIII 1930. І. П. Соснові насадження, група сосен на площі близько 50 кв. м, пункт № 4.

Лісова сова

звичайна нориця	22
степовий лемінг	36
хатня миша	8
лісова миша	5
хом'ячок	9
хом'як	2
мишівка	2

Разом звірів 84

пташок	2
сарана	2

7. Розжив'ївка. 29.VIII 1930. І. П. Соснові насадження, пункт № 5.

Лісова сова

лісова нориця	16
степовий лемінг	4
хатня миша	5
лісова миша	2
хом'ячок	12
мала білозубка	1

Разом звірів 40

польовий горобець	1
інших птахів	2

Разом птахів 3

жаба	1
----------------	---

8. Розжив'ївка. 29.VIII 1930. І. П. Соснові насадження, пункт № 6. 200 м від пункту № 5.

Лісова сова

звичайна нориця	11
степовий лемінг	2
хатня миша	4
лісова миша	2
хом'ячок	7

Разом звірів 26

¹⁾ Сірий степовий лемінг.

9. Розжив'ївка. 29.VIII 1930. I. П.

Соснові насадження, пункт № 7.

Лісова сова	
звичайна нориця	24
степовий лемінг	7
хатня миша	5
хом'ячок	2
мишівка	1
Разом звірів	39
пташок 1.	

10. Розжив'ївка. 29.VIII 1929. I. П.

Соснові насадження, пункт № 8, за 1 км від пункту № 7.

Лісова сова	
звичайна нориця	6
степовий лемінг	1
хатня миша	7
Разом звірів	14
водолюб	1

11. Попівка. 29.VIII 1930. I. П.

Соснові насадження.

Лісова сова	
звичайна нориця	21
степовий лемінг	17
хатня миша	14
лісова миша	6
пасиста миша	1
хом'ячок	2
Разом звірів	61
звич. горобець 1.	

Диканський район

12. Диканька. 1930.

О. І. Петренко. Сосновий ліс біля ставка (від води 80 м).

Вухата сова, 45 погадок

звичайна нориця	30
степова нориця	34
Чагарн. нориця	5
лісова нориця	2
хатня миша	4
лісова миша	10
пасиста миша	2
хом'ячок	14
Разом звірів	101
горобець 1.	

Вирівський район

13. Миколаївка. 23.VIII 1930.

Б. М. Попов. Дзвіниця.

Сич, 20 погадок

звичайна нориця	2
хатня миша	8
хом'ячок	2
Разом звірів	12
пташок 3	
жаб-землянок 8	
геотруп 5, вусач 2, вовчок 1.	

14. Боромля. 25.VIII 1930.

Б. М. Попов. На дзвіниці першої церкви.

Сич, 8 погадок

звич. нориця	2
чагарн. нориця	1
лісова миша	2
хатня миша	2
хом'ячок	1
Разом звірів	8
пташок 1	
вовчок 6, геотруп 5, інших жуків 21.	

15. Боромля. 25.VIII 1930.

Б. М. Попов. На дзвіниці церкви.

Сич, 1 погадка

пташок	1
жук	1

16. Янківка. 27.VIII 1930.

Б. М. Попов. Дзвіниця.

Сич, 20 погадок

звичайна нориця	6
хатня миша	9
пасиста миша	2
мала миша	2
велика рясоніжка	1
Разом звірів	20
водолюб, яєчка сарани 14.	

Разом по Харківській області

	Кількість особин	Кількість у %	
Звичайна нориця (<i>Microtus arvalis</i> Pall.) . . .	401	28,20	Гризунів (Rodentia) 1297 = 91,13%
Степова нориця (<i>Microtus socialis</i> Pall.) . . .	34	2,39	
Сибірська нориця (<i>Microtus oeconomus</i> Pall.) .	5	0,35	
Чагарникова нориця (<i>Pitymys subterraneus</i> Selys)	8	0,56	
Лісова нориця (<i>Evotomys glareolus</i> Schreb) . .	29	2,04	
Нориця (<i>Microtus</i> sp.)	18	1,27	
Водяний щур (<i>Arvicola amphibius</i> L.)	2	0,15	
Сірий степовий лемінг (<i>Lagurus lagurus</i> Pall.) .	228	16,03	
Хатня миша (<i>Mus musculus</i> L.)	260	18,28	
Лісова миша (<i>Silvymus sylvaticus</i> L.)	136	9,57	
Мала миша (<i>Micromys minutus</i> Pall.)	17	1,19	
Пасиста миша (<i>Apodemus agrarius</i> Pall.) . . .	24	2,39	
Миша (<i>Mus</i> sp.)	4	0,28	
Пацюк (<i>Rattus norvegicus</i> Er xl.)	5	0,35	
Хом'ячок (<i>Cricetulus migratorius</i> Pall.)	107	7,42	
Хом'як (<i>Cricetus cricetus</i> L.)	2	0,15	
Мишівка (<i>Sicista nordmanni</i> Keys. et Blas.) .	7	0,49	Комахоїдів та кажанів (Insectivora et Chiropter). 57 = 4,00%
Звич. бурозубка (<i>Sorex araneus</i> L.)	28	1,99	
Мала бурозубка (<i>Sorex minutus</i> L.)	5	0,35	
Велика білозубка (<i>Crocidura leucodon</i> Herm.) .	7	0,49	
Мала білозубка (<i>Crocidura suaveolens</i> Pall.) .	5	0,35	
Білозубка (<i>Crocidura</i> sp.)	1	0,07	
Велика рясовіжка (<i>Neomys fodiens</i> Schreb.) .	6	0,42	
Кріт (<i>Talpa europaea</i> L.)	1	0,07	
Звичайна вечериця (<i>Nyctalus noctula</i> L.) . . .	1	0,07	
Двобарвний кажан (<i>Vespertilio murinus</i> L.) . .	1	0,07	
Вухан (<i>Plecotus auritus</i> L.)	1	0,07	Птахів (Aves) 41 = 3,19%
Кажан (<i>Vespertilionidae</i>)	1	0,07	
Разом звірів	1354	95,13	
Горобець звичайний (<i>Passer domesticus</i> L.) . . .	9	0,85	
Польовий горобець (<i>Passer montanus</i> L.) . . .	2	0,14	Амфібій (Amphibia) 27 = 1,68%
Горобець (<i>Passer</i> sp.)	15	1,10	
Інших пташок	15	1,10	Разом птахів
Разом птахів	41	3,19	
Жаб-землянок (<i>Pelobates fuscus</i> L.)	26	1,61	Разом хребетних . .
Інших жаб	1	0,07	
Разом хребетних . .	1422	100%	

17. Катанське. 27.VIII 1930.

Б. М. Попов. На горіщі шко-
ли.

Сич, 45 погадок

звичайна нориця	14
степовий лемінг	1
хатня миша	21
лісова миша	1
пасиста миша	5
мала миша	1

Разом звірів . . . 43

звич. горобець	1
жаба-землянка	1
геотруп 2, жук-олень 1, хрущ 1, вовчок 1.	

мишівка	6
сірий ховрах	11
їжак	1

Разом звірів . . . 83

горобець	2
жаба	2

МАРСР

Балтський район

1. Балтський район. 1934.

М. Д. Тарануха.

1 погадка

хом'ячок	2
хатня миша	1

Разом . . . 3

18. Духова Лазірського р. VIII. 1935.

І. П. Провалля.

2 погадки

суслик краплистий	2
-----------------------------	---

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

Володарський район

1. Кам'яні могили (заповідник).

27.VIII 1930. І. П.

Гранітові скелі.

Сич, 51-погадка

звичайна нориця	11
хатня миша	11
лісова миша	1
хом'ячок	21
мишівка	4
мала білозубка	2

Разом звірів . . . 50

жаб-землянок	1
геотруп 1, інш. жуків 2.	

2. Лісничанський лісгосп. 1934.

М. Д. Тарануха.

1 погадка

звичайна нориця	1
лісова миша	1

Разом . . . 2

3. Еленівка. 10.IX 1934.

П. А. Крижов

Сипуха, 10 погадок

нориця звичайна	11
миша лісова	4
миша хатня	3
миша мала	3
бурозубка звичайна	4
бурозубка мала	2
білозубка велика	2
білозубка мала	1

Разом звірів . . . 30

2. Кам'яні могили (заповідник)

1. IX. 1930. Божко.

Гранітові скелі.

Сич, 88 погадок

звичайна нориця	11
водяний шур	1
хатня миша	11
лісова миша	2
хом'ячок	36
хом'як	4

Каменський район

4. Каменський район. 18.IX 1934.

П. А. Крижов.

Лісова сова, 6 погадок

миша лісова	1
миша хатня	2
кріт	1

Разом звірів . . . 4

Горобець звичайний . . . 4

Кодимський район

5. Круті. 20.VIII 1934.

П. А. Крижов¹⁾.

Сипуха, 20 погадок

нориця звичайна	7
миша лісова	7
миша хатня	25
миша мала	3
бурозубка звичайна	3
бурозубка мала	4
білозубка велика	5
білозубка мала	5

Разом звірів 59

горобець звичайний 2

Carabidae 7, Gryllotalpa 1.

РСФРР

1. Старопершинська біостанція

25.V 1929. Курської обл.

Є. С. Птушенко.

На горищі будинка біостанції.

Сова вухата, сич

звичайна нориця	66
сибірська нориця	1
хатня миша	21
мала миша	2

лісова миша	9
пасиста миша	6
хом'ячок	4
мала білозубка	1

Разом звірів . . . 110

пташок 3

геотрун 20, копр 7, хрущ 47, інших
жуків 14, вовчок 7.

2. Касторівка. 3.IX 1931.

І. П. Ізотов.

Під деревом.

5 погадок

звичайна нориця	8
лісова миша	2

Разом звірів . . . 10

1. Радгосп ім. Сталіна Мордов-
ського р. XI. 1934. Воронізьк.
обл.

Приблизно 50 погадок зібрані в
полі і біля церкви с. Шульгіно.

звичайна нориця	48
сірий степовий лемінг	7
хом'ячок	1
хатня миша	1
сірий пацюк	2
ховрах крапчастий	1

Разом звірів . . . 60

геотрун 1, карабусів 5

Разом по МАРСР

	Кількість особин	Кількість у %
Звичайна нориця (<i>Microtus arvalis</i>)	59	16,0
Хатня миша (<i>Mus musculus</i>)	180	50,0
Лісова миша (<i>Silvius sylvaticus</i>)	38	10,0
Мала миша (<i>Micromys minutus</i>)	9	3,0
Хом'ячок (<i>Cricetulus migratorius</i>)	13	4,0
Мишівка (<i>Sicista nordmanni</i>)	1	0,2
Бурозубка звичайна (<i>Sorex araneus</i>)	6	2,0
Бурозубка мала (<i>Sorex minutus</i>)	11	3,0
Білозубка мала (<i>Crociodura suaveolens</i>)	11	3,0
Білозубка велика (<i>Crociodura leucodon</i>)	14	4,0
Кріт (<i>Talpa europaea</i>)	1	0,2
Разом звірів	343	95,4 %
Звичайний горобець (<i>Passer domesticus</i>)	16	4,2
Інших пташок	1	0,2
Жаба-землянка (<i>Pelobates fuscus</i>)	1	0,2
Разом хребетних	361	4,6 %

¹⁾ Аналізи 3, 4 і 5 взяті з роботи П. А. Крижова.

РАЗОМ ПО УРСР

Назви тварин	Кіль- кість особин	Кіль- кість у % %	
Звичайна нориця (<i>Microtus arvalis</i> Pall.) . . .	38764	34,300	
Степова нориця (<i>Microtus socialis</i> Pall.) . . .	1692	1,480	
Темна нориця (<i>Microtus agrestis</i> L.)	1062	0,930	
Сибірська нориця (<i>Microtus oeconomus</i> Pall.)	854	0,750	
Чагарникова нориця (<i>Pitymys subterraneus</i> Selys)	506	0,440	
Лісова нориця (<i>Evotomys glareolus</i> Schreb.) .	643	0,550	
Нориця (<i>Microtus</i> sp.)	59	0,050	
Водяний щур (<i>Arvicola amphibius</i> L.)	673	0,600	
Сірий степовий лемінг (<i>Lagurus lagurus</i> Pall.)	241	0,210	
Хатня миша (<i>Mus musculus</i> L.)	24759	21,840	
Лісова миша (<i>Silvimus sylvaticus</i> L.)	17801	15,710	
Мала миша (<i>Micromys minutus</i> Pall.)	1418	1,200	
Пасиста миша (<i>Apodemus agrarius</i> Pall.) . . .	2599	2,300	
Лісова чи пасиста миша (<i>Apodemus</i> sp.) . . .	10	0,010	
Миша (<i>Mus</i> sp.)	65	0,060	
Пацюк чорний (<i>Rattus rattus</i> L.)	1	0,000	
Пацюк (<i>Rattus norvegicus</i> Erxl.)	31	0,025	
Хом'ячок <i>Cricetulus migratorius</i> Pall.)	1753	1,550	
Хом'як (<i>Cricetus cricetus</i> L.)	47	0,040	
Мишівка (<i>Sicista nordmanni</i> Keys. et Blas.) .	556	0,500	
Ліскулька (<i>Muscardinus avellanarius</i> L.)	38	0,040	
Соня-вовчок (<i>Glis glis</i> L.)	9	0,010	
Лісова соня (<i>Diromys nitedula</i> Pall.)	11	0,010	
Ховрах західноєвропейський (<i>Citellus citellus</i> L.)	1	0,005	
Ховрах крапчастий (<i>Citellus suslicus</i> Guld.) .	53	0,050	
Ховрах сірий (<i>Citellus pygmaeus</i> Pall.)	54	0,050	
Заєць (<i>Lepus europaeus</i> L.)	3	0,010	
Звичайна бурозубка (<i>Sorex araneus</i> L.)	10779	9,500	
Середня бурозубка (<i>Sorex macropygmaeus</i> Miller)	1	0,005	
Мала бурозубка (<i>Sorex minutus</i> L.)	935	0,820	
Велика білозубка <i>Crocidura leucodon</i> Herm.)	1389	1,220	
Мала білозубка (<i>Crocidura suaveolens</i> Pall.) .	466	0,41	
Білозубка (<i>Crocidura</i> sp.)	30	0,030	
Велика рясоніжка (<i>Neomys fodiens</i> Schreb.) .	2106	1,850	
Мала рясоніжка (<i>Neomys milleri</i> Mott.)	343	0,300	
Кріт (<i>Talpa europaea</i> L.)	90	0,080	
Іжак (<i>Erlinaceus europaeus</i> L.)	4	0,010	
Вечерниця мала (<i>Nyctalus leisleri</i> Kuhl.) . . .	1	0,005	
Вечерниця звичайна (<i>Nyctalus noctula</i> L.) . .	22	0,020	
Вечерниця велика (<i>Nyctalus scivulus</i> Pall.) .	1	0,005	
Нічвид натерерів (<i>Myotis nattereri</i> Kuhl.) . .	2	0,005	
Нічвид (<i>Myotis</i> sp.)	2	0,005	
Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i> L)	3	0,019	
Нетопир натузіусів (<i>Pipistrellus nathusii</i> Kuhl.)	4	0,010	
Нетопир (<i>Pipistrellus</i> sp.)	1	0,005	
			Гризунів (Rodentia) 93703 = 82,720 %
			Комахоїдів (Insectivora) 16143 = 14,225 %

Продовження таблиці

Назви тварин	Кіль- кість особин	Кіль- кість у %	
Пізній кажан (<i>Eptesicus serotinus</i> Schreb.) .	17	0,020	Кажанів (Chiroptera) 76 = 0,125 %
Кажан двобарвний (<i>Vespertilio marinus</i> L) . .	4	0,010	
Вухан (<i>Plecotus auritus</i> L)	1	0,005	
Широковух (<i>Barbastella barbastella</i> Schreb.) .	2	0,005	
Кажан (<i>Vespertilionidae</i>)	16	0,020	
Ласка (<i>Mustella nivalis</i> L)	8	0,010	Хижаків (Carnivora) 9 = 0,015 %
Ласка чи горностаї (<i>Mustela</i> sp.)	1	0,005	
Разом звірів	109931	97,055	
Горобець звичайний (<i>Passer domesticus</i> L) . .	1052	0,910	Птахів (Aves) 1727 = 1,485 %
Горобець польовий (<i>Passer montanus</i> L) . . .	42	0,040	
Горобець (<i>Passer</i> sp.)	80	0,040	
Вівсянка (<i>Emberiza</i> sp.)	49	0,020	
Вівсянка звичайна (<i>Emberiza citrinella</i> L) . . .	15	0,020	
Ластівка (<i>Hirundo</i> sp.)	96	0,060	
Ластівка звичайна (<i>Hirundo rustica</i> L)	6	0,010	
Синиця (<i>Parus</i> sp.)	3	0,010	
Синиця велика (<i>Parus major</i> L)	5	0,010	
Щиглик (<i>Carduelis carduelis</i> L)	1	0,005	
Дерезянка (<i>Sylvia</i> sp.)	1	0,005	
Мухоловка (<i>Muscicapa</i> sp.)	12	0,010	
Коноплянка (<i>Acanthis cannabina</i> L)	6	0,010	
Снігур (<i>Pyrrhula pyrrhula</i> L)	13	0,010	
Зяблик (<i>Fringilla coelebs</i> L)	7	0,010	
Зяблик чи в'юрок (<i>Fringilla</i> sp.)	18	0,020	
Костолоз (<i>Coccothraustes coccothraustes</i> L) . .	2	0,005	
Піскун (<i>Certhia familiaris</i> L)	1	0,005	
Поповзень (<i>Sitta europaea</i> L)	3	0,010	
Посмітюха (<i>Galerida cristata</i> L)	1	0,005	
Жайворонок (<i>Alauda</i> sp.)	24	0,020	
Плиска (<i>Motacilla</i> sp.)	2	0,005	
Грак (<i>Corvus frugilegus</i> L)	2	0,005	
Водяна курочка (<i>Fulica atra</i> L)	1	0,005	
Совка (<i>Scops scops</i> L)	1	0,005	
Інших птахів (<i>Passeres</i>)	284	0,23	
Разом птахів	1727	1,485	
Жаба-землянка (<i>Pelobates fuscus</i> L)	1597	1,400	Амфібій (Amphibia) 1605 = 1,410 %
Інші жаби (<i>Rana</i> sp.)	8	0,010	
Ящірки (<i>Lacertidae</i>)	4	0,010	Рептилій (Reptilia) 4 = 0,010 %
Риби (<i>Pisces</i>)	5	0,010	
Риби			Риби 5 = 0,010 % (Pisces)
Разом хребетних	113272	100 %	

Загальні висновки

Перший випуск каталогу аналізів погадок за 1925—1929 рр., як уже вказувалося, вийшов в 1932 р. (І. Г. Підоплічка, Аналізи погадок за 1925—1929 рр. Матеріали до порайонованого вивчення звірів та птахів, що ними живляться. Вип. I, 1932, Вид. АН УРСР).

В даній статті наведено каталог аналізів погадок за 1929—1935 рр. з включенням деяких неопублікованих даних за попередні роки¹⁾. Для зведених таблиць по областях і по УРСР використано дані за всі роки роботи (1924—1935) не тільки автора, але й інших осіб, що працювали під його керівництвом.

Таким чином дана стаття є зведенням 12-річної роботи по вивченню погадок в УРСР.

У зв'язку з цим стає можливим зробити деякі підсумки цієї роботи.

Вивчення погадок хижих птахів з метою виявлення видового складу фауни шкідливих гризунів і кількісного співвідношення видів автор почав в 1924 р. під час праць над виявленням причин і під час боротьби з масовим з'явленням мишовидних гризунів на Правобережжі України в колишніх Шепетівській, Київській та в інших округах.

Ряд цікавих, на той час нових, знахідок (*Microtus oeconomus* в Шепетівській окрузі, *Pitymys subterraneus* в Київській окрузі та ін.), зроблених в результаті аналізу погадок, послужили причиною того, що в 1925 р. особливо в наступні роки були проведені планомірні масові збирання погадок, дослідження яких дало багато нових і важливих фактів, що характеризували видовий склад, географічне поширення, динаміку чисельності дрібних ссавців, зокрема, залежність їх кількісного складу від метеорологічних і біологічних факторів.

Роботами 1929—1930 рр. охоплено також лівобережний Лісостеп і степову частину України, за винятком частини Донецької і східних районів Харківської областей. Однак виявилось, що експедиційний спосіб збирання „погадкового“ матеріалу в степовій смузі не скрізь себе виправдав через екологічні і біоценологічні особливості Степу (велика транзитивність хижих птахів, що живляться гризунами, розкиданість погадок по рівнині, по малих горбках, кущиках, в норах та ін., відсутність лісів і зручних для птахів деревних насаджень). У зв'язку з цим найменше даних зібрано для степової смуги. Однак і ті окремі збори, проведені автором, А. А. Шуммером і деякими іншими особами в степовій смузі, дають можливість відзначити особливості кількісного співвідношення видів дрібних ссавців і там.

За весь указаний період часу автор разом з іншими зоологами дослідив близько 50000 погадок, з яких вибрали 113272 екземплярів дрібних тварин. Серед них виявилось: гризунів 82,72%, комахоїдних — 14,22%, летючих мишей — 0,12%, хижаків — 0,01%, птахів 1,48%, амфібій 1,41%, рептилій 0,01%, риб 0,01%.

¹⁾ А також декілька аналізів за 1936 р.

Серед цієї кількості 34,30% припадає на звичайну норицю (*Microtus arvalis*), 21,84% на хатню мишу (*Mus musculus*), 15,71%, на лісову мишу (*Sylvimus sylvaticus*), 9,5% на звичайну землерийку (*Sorex araneus*).. Інші види виявились в набагато меншій кількості.

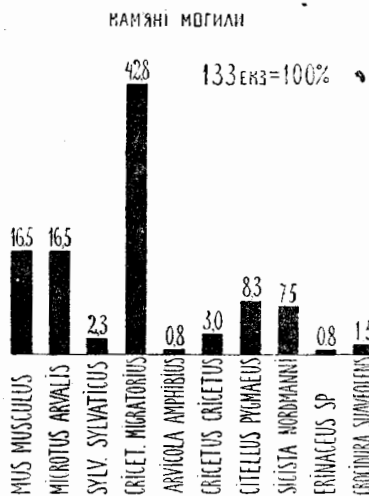

Рис. 6. Вплив географічної зони і особливостей біотопів на видовий і кількісний склад фауни (домінує *Cricetulus migratorius* і *Sicista nordmanni*). Заповідник Кам'яні Могили Володарського р. Донецької обл.

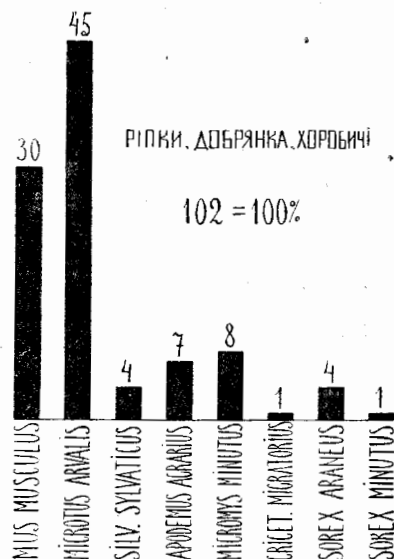

Рис. 7. Вплив географічної зони і особливостей біотопів на видовий і кількісний склад фауни (великий % *Arodemus agrarius*). Північно-західна частина Чернігівської області.

Використавши ці цифрові дані про кількісні співвідношення дрібних ссавців з одного боку, і дані про кількісні співвідношення інших ссавців, взяті від хутрозаготівельних організацій і частково в Наркомземі, ми зробили підрахунок середньої численності всіх видів наземних ссавців УРСР. При цьому враховано екологічні особливості і географічне поширення (площу, яку вони займають) окремих видів.

Результати такої обробки цифрового матеріалу наведено в процентах у поданій таблиці. За цими процентними даними, що дають картину міжвидового кількісного співвідношення, можна обчислити і абсолютну (звичайно приблизно) кількість особин даного виду, на основі численності тільки одного якогонебудь виду¹⁾.

¹⁾ Загальне число особин ссавців УРСР вираховане нами при складанні наведеної таблиці рівне 1 570 000 000.

Кількісне співвідношення у %% і характер розвитку видів сучасної теріофауни УРСР

Скорочення: в — вігортний, с — стабільний, о — опресивний, гв — гомінівігортний, го — гомініопресивний ¹⁾

Летючі миші (Chiroptera)

1. Кажан пізній (<i>Eptesicus serotinus</i> Schreb.)	в	0,32
2. Вечерниця звичайна (<i>Nyctalus noctula</i> Schreb.)	в	0,26
3. Вухань (<i>Plecotus auritus</i> L.)	в	0,06
4. Кажан двобарвний (<i>Vespertilio murinus</i> L.)	в	0,08
5. Нетопир звичайний (<i>Pipistrellus pipistrellus</i> L.)	с	0,13
6. Нетопир натузіусів (<i>Pipistrellus nathusii</i> Key s. et Blas.)	с	0,05
7. Широковух (<i>Barbastella barbastella</i> Schreb.)	с	0,69
8. Нічвид сірий (<i>Myotis myotis</i> Borkh.)	с	
9. Нічвид натерерів (<i>Myotis nattereri</i> Kuhl.)	с	
10. Нічвид добантонів (<i>Myotis daubentonii</i> Kuhl.)	с	
11. Нічвид бехштейнів (<i>Myotis bechsteini</i> Kuhl.)	с	
12. Нічвид ставковий (<i>Myotis dasycneme</i> Boje.)	с	
13. Нічвид вусатий (<i>Myotis mystacinus</i> Leisl.)	с	
14. Вечерниця мала (<i>Nyctalus leisleri</i> Kuhl.)	с	
15. Вечерниця велика (<i>Nyctalus scilus</i> alumbo.)	с	
16. Підковик малий (<i>Rhinolophus hipposideros</i> Bechst.)	с	

Разом кажанів 1,59

Комахоїди (Insectivora)

1. Бурозубка звичайна (<i>Sorex araneus</i> L.)	в	9,0529
2. Бурозубка середня (<i>Sorex macropygmaeus</i> Mill.)	о	0,0008
3. Бурозубка мала (<i>Sorex minutus</i> L.)	с	1,0000
4. Білозубка мала (<i>Crocidura suaveolens</i> Pall.)	с	0,4200
5. Білозубка велика (<i>Crocidura leucodon</i> Herm.)	с	1,1000
6. Ясоніжка велика (<i>Neomys fodiens</i> Schreb.)	с	1,5000
7. Ясоніжка мала (<i>Neomys milleri</i> Mott.)	с	0,2800
8. Хохуля (<i>Myogale moschata</i> Pall.)	с	0,0003
9. Кріт (<i>Talpa europaea</i> L.)	с	0,6400
10. Іжак звичайний (<i>Erinaceus europaeus</i> L.)	с	0,0060
11. Іжак вухатий (<i>Erinaceus auritus</i> Gmel.)	о	

Разом комахоїдів 14,0000

Хижакі (Carnivora)

1. Вовк (<i>Canis lupus</i> L.)	в	0,0002
2. Лисиця (<i>Vulpes vulpes</i> L.)	в	0,0170
3. Тхір звичайний (<i>Putorius putorius</i> L.)	в	0,0600
4. Тхір степовий (<i>Putorius eversmanni</i> Less.)	с	0,0800
5. Норка (<i>Lutreola lutreola</i> L.)	го	0,0012
6. Ласка (<i>Mustela nivalis</i> L.)	в	0,2400
7. Горностай (<i>Mustela erminea</i> L.)	с	0,0006
8. Куниця хатня (<i>Martes foina</i> L.)	с	0,0003
9. Бorsук (<i>Meles meles</i> L.)	с	0,0005
10. Куниця лісова (<i>Martes martes</i> L.)	о	0,0002
11. Видра (<i>Lutra lutra</i> L.)	го	
12. Перев'язка (<i>Vormela sarmatica</i> Pall.)	о	
13. Рись (<i>Lynx lynx</i> L.)	го	
14. Кіт дикий (<i>Felis sylvestris</i> Schreb.)	го	
15. Медвідь (<i>Ursus arctos</i> L.)	го	

Разом хижаків 0,4000

¹⁾ Про значення цих термінів див. І. Г. Підоплічка. Сучасний характер і походження фауни ссавців УРСР. Збірник праць Зоологічного Музею АН, № 18, 1936.

Гризунни (Rodentia)

1. Заєць звичайний (<i>Lepus europaeus</i> Pall.)	в	0,1300
2. Заєць біляк (<i>Lepus timidus</i> L.)	о	0,0001
3. Крізь дикий (<i>Lepus cuniculus</i> L.)	гв	0,0009
4. Білка (<i>Sciurus vulgaris</i> L.)	с	0,0030
5. Байбак (<i>Marmota bobak</i> Müll.)	го	0,0006
6. Ховрах західноєвропейський (<i>Citellus citillus</i> L.)	с	0,4000
7. Ховрах краплистий (<i>Citellus suslicus</i> Güld.)	в	3,5000
8. Ховрах сірий (<i>Citellus pygmaeus</i> Pall.)	в	2,1000
9. Бобр (<i>Castor fiber</i> L.)	го	> 0,0001
10. Земляний заєць (<i>Alactaga jaculus</i> Pall.)	с	0,0070
11. Тушканчик трипалий (<i>Scirtopoda telum</i> Licht.)	о	0,0003
12. Мишівка звичайна (<i>Sicista nordmanni</i> Keys. et Blas.)	с	} 0,4000
13. Мишівка лісова (<i>Sicista betulina</i> Pall.)	с	
14. Ліскулька (<i>Muscardinus avellanarius</i> L.)	с	0,0030
15. Соня лісова (<i>Diromys nitedula</i> Pall.)	с	0,0064
16. Соня-вовчок (<i>Glis glis</i> L.)	в	0,0090
17. Сліпак подільський (<i>Spalax podolicus</i> Penn.)	го	} 0,0100
18. Сліпак надністрянський (<i>Spalax leucodon</i> Nordm.)	го	
19. Сліпак лівобережний (<i>Spalax microphthalmus</i> Güld.)	го	
20. Хом'як (<i>Cricetus cricetus</i> L.)	в	0,0400
21. Хом'ячок (<i>Cricetulus migratorius</i> Pall.)	с	1,4000
22. Пацюк сірий (<i>Rattus norvegicus</i> Erxl.)	в	2,2000
23. Пацюк чорний (<i>Rattus rattus</i> L.)	о	0,0006
24. Миша лісова (<i>Silvymus sylvaticus</i> L.)	в	14,0000
25. Миша пасиста (<i>Apodemus agrarius</i> Pall.)	в	2,2000
26. Миша мала (<i>Micromys minutus</i> Pall.)	в	1,2000
27. Миша хатня (<i>Mus musculus</i> L.)	в	20,0000
28. Нориця звичайна (<i>Microtus arvalis</i> Pall.)	в	30,0000
29. Нориця темна (<i>Microtus agrestis</i> L.)	с	0,9000
30. Нориця сибірська (<i>Microtus oeconomus</i> Pall.)	с	0,7000
31. Нориця степова (<i>Microtus socialis</i> Pall.)	в	2,9000
32. Нориця чагарникова (<i>Pitymys subterraneus</i> Selys.)	с	0,4000
33. Нориця лісова (<i>Evotomys glareolus</i> Schreb.)	в	0,6300
34. Сірий степовий лемінг (<i>Lagurus lagurus</i> Pall.)	в	0,4200
35. Водяний щур (<i>Arvicola amphibius</i> L.)	в	0,4300
36. Сліпушок (<i>Ellobius talpinus</i> Pall.)	о	0,0060
Разом гризунів		84,0000

Копитні (Ungulata)

1. Лось (<i>Alces alces</i> L.)	го	> 0,0001
2. Козуля (<i>Capreolus capreolus</i> L.)	го	> 0,0001
3. Свиня дика (<i>Sus scrofa ferus</i> L.)	го	> 0,0001
Разом копитних		> 0,01

Таким чином, наша спроба числової характеристики дикої фауни ссавців УРСР може відіграти роль таблиці, за якою можна вирахувати численність того чи іншого виду на даний момент.

Само собою зрозуміло, що ця таблиця тільки приблизно відбиває сучасну картину кількісного складу в середніх, оптимальних числах фауни. Різні зміни, що їх вносять нова агротехніка, меліорація та ін. в біотопи окремих видів, впливають і будуть впливати на численність останніх по-

руч з біологічними і метеорологічними фактами. Таким чином, погадковий метод дослідження в майбутньому може дати вказівки на ці зміни.

Однак, слід сказати, що можливість цих кількісних змін в більшій мірі стосується так званих другорядних шкідників і рідких видів. Щождо шкідливої групи видів (звичайна нориця, хатня миша, лісова миша, пацюки, а також ховрашки), то було б помилкою думати, що заходи проти цих видів можна обмежити тільки агротехнічними меліоративними та іншими способами.

Як показали всі наші дані, види шкідливої групи зазнають на собі впливу особливостей біотопів тільки в певній мірі, залишаючись при цьому не лише убиквістами, але й у багатьох випадках і домінантними в числовому відношенні. Це добре видно з наведених вище аналізів погадок. Звичайна нориця у більшості випадків по численності займає перше місце, за нею ідуть хатня і лісова миші. Процент зменшення численності звичайної нориці і хатньої миші за рахунок особливостей біотопів невеликий. Це видно з такої таблички:

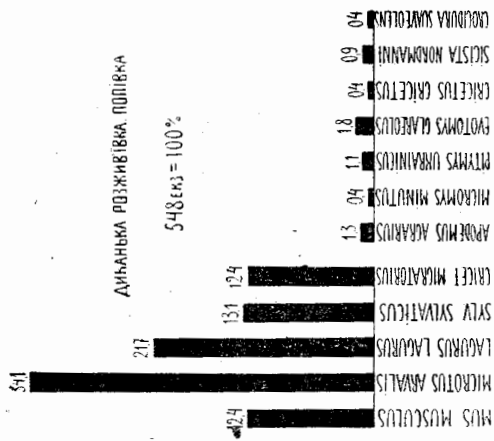
Назва виду	Кількість виду в Лісостепу (Вінницька область) в %	Кількість виду на Поліссі (Чернігівська область) в %
Звичайна нориця	37	33
Хатня миша	24	22
Лісова миша	23	7

Однак, самий факт зменшення численності звичайної нориці на Поліссі намічається досить ясно, в меншій мірі він помітний на кількості хатньої миші з причин, що вона головним чином пов'язана з людським житлом, і дуже яскраво помітний на кількості лісової миші¹⁾. Щождо інших видів, то в окремих районах, де екологічні особливості біотопів різко відмінні, — різко відмінний також кількісний і якісний склад цих видів. Це видно з наведених діаграм (рис. 6—10).

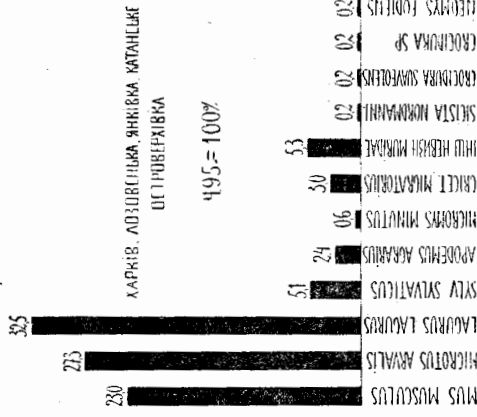
Плато правобережного Лісостепу характеризується відсутністю або дуже малою кількістю таких видів, як *Sorex araneus* і *Apodemus agrarius* при великому кількісному переважанні *Microtus arvalis*, а також *Mus musculus* і *Silvimus sylvaticus*. На Поліссі ж і в низинній частині лівобережного Лісостепу, навпаки, багато зустрічається *S. araneus* і *A. agrarius*, а також деякі інші види, екологічно зв'язані з заплавноподібною місцевістю. Цей приклад показує прямий зв'язок численності окремих видів з ландшафтними особливостями місцевості.

Вивчення історії ландшафтів УРСР показує, що, починаючи з післяльодовикового часу і до часу остаточного оформлення сучасних ландшафтів,

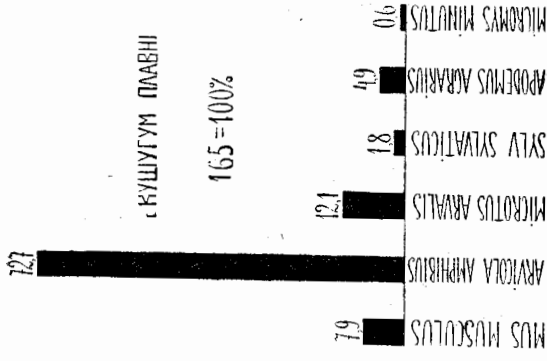
¹⁾ Отже, погадковий метод показав, що кількість лісової миші менша на Поліссі ніж в Лісостепу. Причини цього явища переважно біоценологічні (на Поліссі багато *Apodemus agrarius* та інших видів, що посідають стації, придатні для лісової миші).

Р и с. 8. Влияние географической зоны и особенностей биотопов на видовой и численный состав фауны (великий % *Lagurus lagurus* і *Cricetus cricetus*). Красноградський р. Харківської обл.

Р и с. 9. Влияние географической зоны и особенностей биотопов на видовой и численный состав фауны (домінує *Lagurus lagurus*). Східна частина Харківської обл.

Р и с. 10. Влияние особенностей биотопов на видовой и численный состав фауны (домінує *Arvicola amphibius*). Дніпропетровська область, заплава річ. Дніпра біля с. Кушугум.

в УРСР були дуже розвинені лугово-болотяні простори. З ними саме і зв'язана була і звичайна нориця, яка згодом зайняла домінуюче місце в осушених природним шляхом ділницях, з одного боку, і в умовах землеробства, з другого боку, в той час, як кількість багатьох інших видів за рахунок кількості нориці звичайної зменшилась.

Про минулий зв'язок нориці саме з лугоподібними трав'янистими площами свідчать її біологічні особливості (спосіб поверхневого прокладання нор в сухій траві і відсутність добре розвиненої здатності робити сталі запаси).

Ці особливості біології звичайної нориці змінюються в бік пристосуваності до культурних площ і тепер, так само як ця нориця повільно змінюється і в морфологічному відношенні. Звичайна нориця являє приклад великої мінливості й інтенсивного формоутворення, хоч це формоутворення стосується тільки дрібних таксономічних одиниць.

При дослідженні цієї частини питання, що стосується не тільки звичайної нориці, але й інших видів, погадковий метод завжди може дати достатній остеологічний матеріал.

Підводячи підсумки даних, здобутих погадковим методом дослідження, ми мусимо відзначити такі результати цієї роботи:

1. Встановлено шкідливу групу видів мишовидних гризунів, їх відносну численність і географічне поширення, що має безпосереднє практичне значення для цілей прогнозів і планування заходів по боротьбі з цими гризунами.

2. Здобуто дані для встановлення ролі хижих птахів у винищуванні гризунів.

3. Здобуто цифрові дані для цілей підрахунку численності наземних ссавців взагалі.

4. Детально в'яснено поширення окремих видів, інтересних з зоогеографічного погляду, наприклад, хом'ячка, сірого степового лемінга, чагарникової, темної і щуроголової нориць, рясоніжок, білозубок та ін.

5. Здобуто краніологічний і взагалі остеологічний матеріал для вивчення гризунів з погляду їх індивідуальної мінливості та систематики¹⁾ та ін.

Взагалі ж слід сказати, що значна частина здобутого матеріалу ще не використана в належній мірі для узагальнюючих висновків, що зроблено буде в майбутньому.

Наші висновки відносно самого методу в тій чи іншій мірі висвітлені нами й іншими авторами в роботах, перелічених нижче. Тому ми не торкаємося полеміки, що мала місце в деяких роботах з приводу того, придатний чи непридатний погадковий метод для роботи. Обмежимося тільки такими зауваженнями.

Погадковий метод є одним з методів у вивченні фауни дрібних тварин. Його можна застосовувати всюди, де є птахи, які живляться гризунами та інш. дрібними гризунами і викидають погадки. Коли дослідження фауни

¹⁾ Масовий краніологічний матеріал показує великий розмах коливання величини черепа, напр., у лісових мишей. Тому ми дійшли до висновку, що *Silvumus sylvaticus* і *S. flavicollis* не можна вважати за окремі види.

перебуває в початковій стадії, тобто вияснюється видовий і кількісний склад дрібних ссавців,—тоді погадковий метод безумовно рентабельніший, ніж, наприклад, метод капканчикового та інших ловів тварин. Об'єктивність і порівняльність даних, здобутих погадковим методом, безперечно, більша, ніж при кількісних обліках по норах, при капканчикових ловах та ін.

Таким чином, погадковий метод в майбутньому можливо буде з успіхом застосувати в малодосліджених місцевостях (наприклад, в Сибіру). Крім того, його завжди можна використати для вияснення змін численності і видового складу дрібних ссавців там, де його вже застосовували.

Про придатність і рентабельність погадкового методу є зауваження ряду авторів.

Є. В. Звірозомб—Зубовський відзначав як досягнення керованого ним відділу Київської обласної с. г. станції те, що „був розроблений новий метод, метод аналізу погадок, замість звичайного, дорогого, складного і менш рентабельного експедиційного методу... Закінчення обслідування (Правобережжя) разом з обробкою значної частини матеріалу і з нагромадженням великої кількості біологічних та екологічних фактів в строк, менший трьох років, можна вважати великим досягненням відділу“ (Є. В. Звірозомб—Зубовський. Короткий огляд роботи Київської крайової с. г. дослідної станції. Відділ ентомології. Вип. 16, 1929, с. 156).

„...Було дуже небагато робіт з екології популяції гризунів всього мишачого населення, на основі всебічного вивчення їх в польових і експериментальних умовах. З таких робіт треба назвати зокрема роботи Röhrig і Кноше, Родіонова, Elton і його співробітників, з праць з окремих питань екології мишовидних гризунів інтересні статті М. Johnson і В. Johnson і роботи І. Г. Підоплічки про кількісне співвідношення видів в різних умовах Правобережної України.

Для встановлення „попереднього, в той час точного співвідношення видів, слід застосовувати спосіб дослідження погадок хижих птахів, вперше широко застосований І. Г. Підоплічкою“ (Н. И. Калабухов и В. В. Раевский. Методика изучения некоторых вопросов экологии мышевидных грызунов. Вестник микробиологии, эпидемиологии и паразитологии, т. VII, вып. 1, 1933, с. 47—48).

„З методів обліку ссавців згадаємо ще інтересний метод, яким користувався Підоплічка для обліку гризунів: вивчення погадок сов з погляду вмісту в них решток (кісток) поглинених ссавців. Метод дуже плодотворний“ (проф. Д. Н. Кашкаров. Среда и сообщество. Госмедиздат, 1933, с. 182). Подібну оцінку погадкового методу можна найти і у інших авторів.

Таким чином, ми не можемо погодитися з твердженням, що погадковий метод виявився зовсім некорисним. Таку саме думку висловив М. В. Шарлемань в одній із своїх заміток: „Теоретичний характер без найменших практичних висновків мають роботи по вивченню їжі птахів навіть наших сільськогосподарських досвідних установ (наприклад, кол. Київської станції)“. (Шарлемань, Н. В., Сипуха и грызуны. Природа,

№ 12, 1933, с. 72). Однак, для своїх робіт М. В. Шарлемань неодноразово використовував практичні дані, одержані методом аналізу погадок.

На пройденому етапі дослідження фауни дрібних ссавців УРСР погадковий метод себе виправдав ще й тому, що він дуже захитав основи тієї фауністичної школи, яка ставила собі початкове вивчення фауни (видовий склад і географічне поширення) як програму на цілі десятиріччя. Тепер багато дослідників наочно пересвідчилися в тому, що сучасні завдання дослідження фауни потребують більш глибокого знання всіх життєвих проявів тварин і їх відношення до середовища, тобто, що в сучасній роботі над дослідженням фауни не повинно бути місця „шуканням нових видів“ серед відомих уже форм, од загальної констатації знаходження видів, поширення яких уже відоме, треба перейти до серйозної екологічної роботи, використовуючи для цього всі відомі і корисні методи дослідження, в тому числі і погадковий. В умовах УРСР питання в'яснення географічного поширення видів ссавців уже не є актуальне, бо загальна картина цього поширення досить відома. Окремі деталі поширення видів будуть, звичайно, виявлятися, але саме на основі вивчення екологічних і біоценологічних особливостей тої чи іншої тварини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ПРО ПОГАДКИ, ВИКОРИСТАНОЇ ДЛЯ ЗВОДОК.

1. Підоплічка І. Г. Дещо з осінніх спостережень 1924 р. над норицями та мишами на Волині, Бюлл. Київської Стазро. № 3, 1925, с. 18.
2. Підоплічка І. Г. Дрібні мамологічні замітки. Бюлл. Київської Стазро. № 3. 1926, с. 26 — 28.
3. Підоплічка І. Г. Про погадки. Бюлл. Київського Стазро, № 6, 1925, с. 46 — 47.
4. Підоплічка І. Г. Шкідливі гризуни правобережного лісостепу та значення окремих груп у с. г. 1930.
5. Підоплічка І. Г. Аналізи погадок за 1925 — 1929 р. Матер. до порайонного вивчення звірів та птахів, що ними живляться. Вип. I, 1932, с. 17 — 75.
6. Попов Б. М. Сипуха та її їжа в заповіднику „Конча-Заспа“. Матер. до порайон. вивч. звірів та птахів, що ними живл. Вип. I, 1932, с. 86 — 88.
7. Ізотов І. П. До вивчення взаємин між совою сипухою і дрібними гризунами. Матер. до порайон. вивч. звір. та птахів. Вип. I, 1932, с. 95 — 100.
8. Кришталь О. П. Нарис фауни дрібних звірів окол. м. Корсуня. Матер. до порайон. вивчення звірів та птахів, що ними живляться. Вип. I, 1936, с. 106.
9. Лозін О. А. Нарис фауни дрібних звірів с. Селичівки. Матер. до порайон. вивчення звірів та птахів. Вип. I, 1932 р. с. 110 — 111.
10. Селезнів М. Г. Матеріали до вивчення фауни дрібних звірів м. Харкова та його околиць. Матер. до порайон. вивчення звірів та птахів. Вип. I, 1932, с. 77 — 78.
11. Великанов В. Л. Корисна діяльність вухатої сови в Ніжинській окрузі. Укр. Мисл. та Рибалка. № 6, 1930.

Список головніших робіт, для яких використані дані погадкового методу

1. Підоплічка І. Г. Огляд поширення р. *Neomys* на Україні. Збірник праць Зоологічного Музею АН. № 3, 1929.
2. Підоплічка І. Г. Матеріали до вивчення генези української теріофауни. I. Про заміщування норицею темною нориці сибірської. Четвертинний Період, вип. 3, 1931.
3. Підоплічка І. Г. Шкідливі гризуни правобережного Лісостепу та значення окремих груп у с. г. 1930 (даве обґрунтування погадкового методу).

4. Підоплічка І. Г. Шкідливі гризуни та боротьба з ними. 1929.
5. Шарлемань В. Сипуха и грызуны. Природа, № 12. 1933.
6. Мигулін О. О. Визначник звірів України. 1929.
7. Крижов П. А. Географічне поширення шкідливих гризунів УРСР. Збірник Праць Зоологічного Музею, № 16, 1935, с. 34—91.

Итоги изучения погадок за 1924—1935 гг.

И. Г. Підопличка

Резюме

Первый выпуск каталога анализов погадок за 1925—1929 г. вышел в 1932 г. (И. Г. Підопличка, Анализи погадок за 1925—1929 г. Матер. до порайонного вивчення звірів та птахів, що ними живляться. Вип. 1. 1932. Вид. АН УССР).

В настоящей статье приведен каталог анализов погадок за 1929—1935 г.г. с включением некоторых неопубликованных данных за предыдущие годы и отчасти за 1936¹⁾ г. Для сводных таблиц по области и по УССР использованы данные за все годы работы (1924—1935) не только автора, но и других лиц, работавших под его руководством.

Таким образом настоящая статья является сводкой 12-ти летней работы по изучению погадок в УССР, в связи с чем является возможным подвести некоторые итоги.

Изучение погадок хищных птиц в целях выяснения видового состава фауны вредных грызунов и количественного соотношения видов начато автором в 1924 г. во время работ по выяснению причин массового размножения и по борьбе с мышевидными грызунами на Правобережьи Украины в бывших Шепетовском, Киевском и пр. округах.

Ряд интересных, в то время новых, находок (*Microtus oeconomus* в Шепетовском округе, *Pitymys subterraneus* в Киевском и проч.), сделанных в результате анализа погадок, послужили причиной к тому, что в 1925 г. и особенно в последующие годы были произведены планомерные массовые сборы погадок. Исследование собранных погадок дало огромное количество новых и важных фактов, характеризовавших видовой состав, географическое распространение, динамику численности мелких млекопитающих, в частности зависимость их количественного состава от метеорологических и биологических факторов.

Работами 1929—1930 г.г. была охвачена также левобережная Лесостепь и степная часть Украины, за исключением части Донецкой и восточных районов Харьковской областей. Однако оказалось, что экспедиционный способ сбора „погадкового“ материала в степной полосе не везде себя оправдал из-за экологических и биоценологических особенностей степи (сильная транзитивность хищных птиц, питающихся грызунами, рассеянность погадок по равнине, по мелким буграм, кустикам, в норах и проч., отсутствие лесов или необходимых для птиц древесных насаждений). В связи с этим меньше всего данных имеется для степной полосы. Однако и те отдельные сборы, что сделаны автором, А. А. Шум-

¹⁾ Приведены также три анализа погадок из пределов РСФСР.

мером и некоторыми другими лицами в степной полосе, дают возможность отметить особенности количественного соотношения видов мелких млекопитающих и там.

За весь указанный период времени автором вместе с другими лицами исследовано около 50 000 погадок, из которых извлечено 113 272 экземпляра мелких животных, среди которых оказалось: грызунов 82,72%, насекомых 14,22%, летучих мышей 0,12%, хищников 0,01%, птиц 1,48%, амфибий 1,41%, рептилий 0,01%, рыб 0,01%.

Среди этого количества 34,30% заняла обыкновенная полевка (*Microtus arvalis*); 21,84% — домашняя мышь (*Mus musculus*); 15,71% лесная мышь (*Silvius sylvaticus*), 9,5% — обыкновенная землеройка (*Sorex araneus*). Прочие виды оказались в гораздо меньшем количестве. Используя эти цифровые данные о количественных соотношениях мелких млекопитающих с одной стороны, и данные о количественных соотношениях прочих млекопитающих по данным пушно-заготовительных организаций и отчасти Наркомзема, мы произвели подсчет средней численности всех видов наземных млекопитающих УССР. При этом была учтена экологическая особенность и географическое распространение (занимаемая площадь) отдельных видов¹⁾.

Результаты подобной обработки цифрового материала приведены в процентных данных в прилагаемой таблице (сс. 154—155). По этим процентным данным, дающим картину видового количественного соотношения, можно вычислить и абсолютное (конечно приблизительное) число особей данного вида, на основании численности одного лишь какого-либо вида.

Таким образом наша попытка числовой характеристики дикой фауны млекопитающих УССР может сыграть роль таблицы, по которой можно вычислять численность того или иного вида в данный момент.

Само собою понятно, что эта таблица только приблизительно отражает современную картину числового состояния (в средних оптимальных числах) фауны. Всякие изменения, вносимые новой агротехникой, мелиорацией и проч. в биотопы отдельных видов, влияют и будут влиять и на численность последних наряду с биологическими и метеорологическими факторами. Таким образом погадковый метод исследования в будущем может дать указания и на эти изменения.

Однако нужно сказать, что возможность этих числовых изменений в большой степени касается т. наз. второстепенных вредителей и редких видов, что же касается вредной группы видов (обыкновенная полевка, домашняя мышь, лесная мышь, крысы, также суслики), то было бы ошибкой думать, что мероприятия против этих видов могут быть сведены только к агротехническим, мелиоративным и пр. приемам.

Как показали все наши данные, виды вредной группы испытывают на себе влияние особенностей биотопов только в определенной степени,

¹⁾ Общее число особей млекопитающих УССР вычисленное нами при составлении приведенной таблицы равно 157.000.000.

оставаясь при этом не только убиквистами, но во многих случаях и доминантными в численном отношении. Это хорошо видно из приведенных выше анализов погадок. Обыкновенная полевка в большинстве случаев стоит по численности на первом месте, за ней следует домашняя и лесная мыши. Процент понижения численности обыкновенной полевки и домашней мыши за счет особенностей биотопов не велик, это видно из следующей таблички:

	Количество вида в Лесостепи (Винницкая область)	Количество вида на Полесьи (Черниговская область)
Обыкновенная полевка	37%	33%
Домашняя мышь	24%	22%
Лесная мышь	23%	7%

Однако самый факт понижения на Полесьи численности обыкновенной полевки намечается довольно ясно, в меньшей мере он заметен на количестве домашней мыши по причинам связи ее главным образом с человеческим жильем и очень хорошо заметен на количестве лесной мыши ¹⁾. Что касается других видов, то в отдельных районах, где экологические особенности биотопов резко различны, резко различен также численный и качественный состав этих видов. Это видно из приведенных диаграмм (рис. 6—10).

Плато правобережной Лесостепи характеризуется отсутствием или ничтожным количеством таких видов как *Sorex araneus* и *Apodemus agrarius* при сильном количественном преобладании *Microtus arvalis*, а также *Mus musculus* и *Silvimus sylvaticus*. На Полесьи же и в низменной части левобережной Лесостепи, наоборот, в большом числе встречаются *S. araneus* и *A. agrarius*, а также некоторые другие виды, экологически связанные с поймообразной местностью. Этот пример показывает прямую связь численности вида с ландшафтными особенностями местности. Изучение истории ландшафтов УССР показывает, что, начиная с послеледникового времени и до времени окончательного оформления современных ландшафтов, — в УССР в сильной степени были развиты лугово-болотные пространства. С ними то и связана была и обыкновенная полевка, занявшая впоследствии доминирующее положение в осушенных естественным путем участках с одной стороны, и в условиях земледелия с другой, в то время как многие другие виды за счет ее количества пошли на убыль.

¹⁾ Таким образом, погадковый метод показал что, на Полесьи количество лесной мыши меньше нежели в Лесостепи. Причины этого явления главным образом биоэкологические (на Полесьи много *Apodemus agrarius* и прочих видов, занимающих станции, пригодные для лесной мыши).

О прошлой связи полевки именно с лугообразными травянистыми площадями свидетельствует ее биологические особенности (способ поверхностной прокладки нор в сухой траве и отсутствие хорошо развитой способности делать постоянные запасы).

Эти особенности биологии обыкновенной полевки изменяются в сторону приспособляемости к культурным площадям и в настоящее время, равно как идет медленное изменение этой полевки и в морфологическом отношении.

Обыкновенная полевка представляет пример сильной изменчивости и интенсивного формообразования, хотя это формообразование касается только мелких таксономических единиц.

При исследовании этой части вопроса, касающегося не только обыкновенной полевки, но и других видов, погадковый метод может всегда дать достаточный остеологический материал.

Подводя итоги данным, полученным погадковым методом исследования, мы должны отметить такие результаты этой работы:

1. Установление вредной группы видов мышевидных грызунов, их относительной численности и географического распространения, что имеет непосредственное практическое значение для целей прогнозов и планирования мероприятий по борьбе с этими грызунами.

2. Получение данных для установления роли хищных птиц в истреблении грызунов.

3. Получение цифровых данных для целей подсчета численности наземных млекопитающих вообще.

4. Подробное выяснение распространения отдельных видов интересных с зоогеографической точки зрения, напр., хомячка, степной пеструшки, кустарниковой, темной и крысоголовой полевки, водяных кутор, белозубок и пр.

5. Получение краниологического и вообще остеологического материала для изучения грызунов с точки зрения их индивидуальной изменчивости, систематики ¹⁾ и проч.

Вообще же нужно сказать, что значительная часть полученного материала еще не использована в надлежащей степени для обобщающих выводов, что будет сделано в будущем.

Наши выводы о самом погадковом методе в той или иной степени освещены нами и другими авторами в работах, перечисленных ниже. Поэтому мы оставляем полемику, имевшую место в некоторых работах, по поводу того, годен ли или не годен погадковый метод для работы — ограничимся лишь следующими замечаниями.

Погадковый метод является одним из методов в изучении фауны мелких животных. Он применим везде, где есть продуцирующие погадки птиц, питающихся грызунами и др. мелкими животными. Когда исследование фауны пребывает в начальной стадии, именно выясняется видовой и числовой

¹⁾ Массовый краниологический материал показал большой размах колебаний величины черепа, напр., у лесных мышей. В связи с этим мы пришли к выводу, что *Silvumus sylvaticus* и *S. flavicollis* нельзя считать отдельными видами.

состав мелких млекопитающих,— тогда погадковый метод безусловно более рентабелен, нежели, напр., метод капканчикового и пр. лова животных. Объективность и сравнимость данных, получаемых погадковым методом, конечно бо́льшая, нежели при количественных учетах по норам, капканчиковому лову и проч.

Таким образом погадковый метод в будущем может быть с успехом применен в малоисследованных местностях (напр., в Сибири). Кроме того, он всегда может быть использован для выяснения изменений численности и видового состава мелких млекопитающих там, где он уже применялся.

О пригодности и рентабельности погадкового метода имеются замечания ряда авторов: Е. В. Зверезомб-Зубовский отмечал как достижение руководимого им отдела Киевской обл. с. х. станции то, что „был разработан новый метод, метод анализа погадков, вместо обычного дорогого, сложного и менее рентабельного экспедиционного метода... Окончание обследования (Правобережья) вместе с обработкой значительной части материала и с накоплением большого количества биологических и экологических фактов в срок меньший трех лет, можно считать большим достижением отдела“ (Е. В. Звірозомб-Зубовський. Короткий огляд роботи Київської Кр. с.-г. Досл. Станції. Відділ Ентомології. Вып. 16, 1929, с. 156).

„... Было весьма немного работ по экологии популяции грызунов, всего мышиноного населения, на основе всестороннего изучения их в полевых и экспериментальных условиях. Из таких работ нужно назвать в частности работы Röhrig и Knoche, Родионова, Elton и его сотрудников; из работ по отдельным вопросам экологии мышевидных грызунов интересны статьи М. Johnson и В. Johnson и работы И. Г. Пидоплички о количественном соотношении видов в различных условиях Правобережной Украины“.

„Для установления предварительного и в то же время достаточно точного соотношения видов следует применять способ исследования погадков хищных птиц, впервые широко примененный И. Г. Пидопличкой“ (Н. И. Калабухов и В. В. Раевский. Методика изучения некоторых вопросов экологии мышевидных грызунов. „Вестник микробиологии и паразитологии“. Т. VII, вып. I. 1933. ст. 47—48).

„Из методов учета млекопитающих упомянем еще интересный метод, которым пользовался Пидопличка для учета грызунов: изучение погадков сов с точки зрения содержания в них остатков (костей), проглоченных млекопитающих. Метод очень плодотворный“. (Проф. Д. Н. Кашкаров. Среда и сообщество. Гос. Мед. Издат. 1933. с. 182). Подобная оценка погадкового метода имеется в работах и других авторов.

Таким образом мы не можем согласиться с утверждением, что погадковый метод оказался совершенно бесполезным. Таковую именно мысль высказал Н. В. Шарлемань в одной из своих заметок: „Теоретический характер без малейших практических выводов носят работы по изучению пищи птиц даже наших сельско-хозяйственных опытных учреждений (напр. б. Киевской Станции). (Шарлемань Н. В. Сипуха и грызу-

ны. Природа, № 12, 1933, стр. 72). Для своих работ Н. В. Шарлемань, тем не менее неоднократно использовал практические данные, полученные методом анализа погадок.

На пройденном этапе исследования фауны мелких млекопитающих УССР погадковый метод себя оправдал еще и потому, что он сильно поколебал основы той фаунистической школы, которая ставила себе начальное изучение фауны (видовой состав и географическое распространение) как программу на целые десятилетия. В настоящее время многие исследователи воочию убедились в том, что современные задачи исследования фауны требуют более глубокого знания всех жизненных проявлений животных и их отношения к среде, т. е., что в современной работе по исследованию фауны не должно быть места „видоискательству“ среди известных уже форм, от общей констатации нахождения видов, распространение коих уже известно, нужно перейти к серьезной экологической работе, используя для этого все известные и полезные методы исследования, в том числе и погадковый.

В условиях УССР вопрос выяснения географического распространения видов млекопитающих уже не является актуальным, ибо общая картина этого распространения достаточно известна. Отдельные детали распространения видов будут, конечно, еще выясняться, но именно на основании изучения экологических и биоценологических особенностей того или иного животного.

Ergebnisse der Gevölleuntersuchungen in den Jahren 1924—1935

I. G. Pidoplitshka

Zusammenfassung

Das erste Verzeichnis der Gevölleanalysen für die Jahre 1925—1929 erschien 1932 (I. G. Pidoplitshka: „Gevölleanalysen in den Jahren 1925—1929. Materialien zur bezirksmässigen Erforschung der Säugetiere und Vögel. Lief. 1. 1932. Ausgabe der Akademie der Wissenschaften der Ukr. SSR).

In vorliegender Arbeit ist ein Verzeichnis der Gevölleanalysen von 1929 bis 1935 mit einigen miteinbezogenen unveröffentlichten Angaben für die vorhergehenden Jahre angeführt. In den für die untersuchten Gebiete und die gesamte Ukr. SSR zusammengesetzten Tabellen sind die Angaben des Verfassers und anderer unter seiner Leitung arbeitenden Personen für alle Jahre (1924—1935) benutzt worden.

In solcher Weise stellt vorliegende Arbeit die Zusammenstellung einer 12-jährigen Arbeit über Gevölleerforschung in der Ukr. SSR dar.

Im Zusammenhang damit können einige Schlussfolgerungen gezogen werden.

Die Erforschung des Gevölles von Raubvögeln zwecks Feststellung des Artenbestands der Fauna schädlicher Nagetiere und des quantitativen Verhältnisses der Arten wurde vom Verfasser im Jahre 1924 begonnen, als er die Ursachen eines massenhaften Erscheinens von mäuseartigen Nagetieren und

die Mittel zu ihrer Bekämpfung in dem rechtsufrigen Dnjeprgebiet der Ukr. SSR in den früheren Schepetowkaer, Kiewer u. a. Bezirken studierte.

Eine Reihe von damals neuen, interessanten Funden (*Microtus oeconomus* im Schepetowkaer Bezirk, *Pitymys subterraneus*—im Kiewer u. a. m.), die dank den Gevölleanalysen gemacht wurden, führten dazu, dass 1925, und besonders in den darauf folgenden Jahren, ein planmässiges, massenweises Ansammeln des Gevölles ausgeführt wurde, dessen Untersuchung eine ungemein grosse Anzahl von neuen und wichtigen Tatsachen feststellte, welche für den Artenbestand, die geographische Verbreitung, die zahlenmässige Dynamik von kleinen Säugetieren und speziell für die Abhängigkeit ihres quantitativen Bestands von meteorologischen und biologischen Faktoren charakteristisch sind.

Die Arbeiten von 1929 bis 1930 umfassten ebenfalls den linksufrigen Waldsteppen- und Steppenteil der Ukr. SSR mit Ausnahme des Donetz-Gebiets und der östlichen Bezirke des Charkower Gebiets. Aber es erwies sich, dass das expeditiönmässige Verfahren zum Ansammeln des „Gevöllematerials“ sich in der Steppenzone nicht überall bewährte, infolge von ökologischen und biocöologischen Besonderheiten der Steppe (starke Transitivitytät der sich mit Nagetieren ernährenden Raubvögel, Zerstreuung des Gevölles auf der Ebene in kleinen Pods, in Gebüsch, Höhlen usw., Fehlen von Wäldern und der für Vögel bequemen, ruhigen Orten). Im Zusammenhang damit besitzen wir wenig Angaben über die Steppenzone. Aber einzelne Ansammlungen welche vom Verfasser, von A. A. Schummer u. a. Personen in der Steppenzone ausgeführt wurden, erlauben die Besonderheiten des quantitativen Artenverhältnisses kleiner Säugetiere auch dort festzustellen.

Während der gesamten erwähnten Zeitperiode hat der Verfasser u. a. Personen etwa 50000 Gevölle untersucht, aus denen etwa 113272 Exemplare kleiner Tiere entnommen wurden. Darunter erwiesen sich Nagetiere—82,72%, Insektenfresser—14,22% Fledermäuse—0,12%, Raubtiere—0,01%, Vögel—1,48%, Amphibien—1,41, Reptilien—0,01%, Fische—0,01%.

In dieser Menge macht die Feldmaus (*Microtus arvalis*) 34,30%, die Hausmaus, *Mus musculus* 21,84%, die Waldmaus (*Silvumus sylvaticus*) 15,71%, die Waldspitzmaus (*Sorex araneus*) 9,5% aus. Die anderen Arten wurden in viel kleinerer Menge vorgefunden. Auf Grund dieser Zahlenangaben über die quantitativen Verhältnisse kleiner Säugetiere einerseits, und andererseits von Daten über die quantitativen Verhältnisse anderer Säugetiere nach Angaben von Pelzwarenbeschaffungs-Organisationen und teilweise des Volkskommissariats der Landwirtschaft, hat der Verfasser die Berechnung der Durchschnittszahl aller Landsäugetierarten der Ukr. SSR ausgeführt. Dabei wurden die ökologische Abgesondertheit und die geographische Verbreitung (eingenommene Fläche) einzelner Arten in betracht gezogen. Die Ergebnisse solcher Bearbeitung des Zahlenmaterials sind in Prozenten in beigefügter Tabelle angeführt (s. 151—152).

In solcher Weise kann dieser Versuch zur zahlenmässigen Charakteristik der Wildsäugetierfauna der Ukr. SSR eine Tabelle ergeben, nach welcher die Anzahl dieser oder jener Art zur gegebenen Zeitperiode berechnet werden kann.

Natürlich stellt diese Tabelle nur annähernd das gegenwärtige Bild des zahlenmässigen Faunazustands (in optimalen Durchschnittszahlen) dar. Alle Veränderungen, welche durch die neue Agrotechnik, die Melioration usw. in den Biotopen einzelner Arten verursacht wurden, wirken zusammen mit biologischen und meteorologischen Faktoren auf die Anzahl derselben ein und werden auf sie einwirken. In solcher Weise kann die Methode der Gevölleuntersuchung zukünftig Hinweise über diese Veränderungen ergeben.

Aber es muss hervorgehoben werden, dass sich die Möglichkeit dieser zahlenmässigen Veränderungen in besonderem Masse auf die sekundären Schädlinge und seltene Arten bezieht; was die Arten der Schädlingsgruppe (Feldmaus, Hausmaus, Waldmaus, Ratten, Zieselmaus), anbetrifft, so wäre es irrtümlich zu vermuten, dass die Bekämpfungsmassnahmen nur in agrotechnischen meliorativen u. a. Verfahren bestehen können.

Wie die Angaben des Verfassers beweisen, werden die Arten der Schädlingsgruppe von den Besonderheiten der Biotope nur in bestimmtem Masse beeinflusst und sie verbleiben nicht nur allgegenwärtig, sondern sind in zahlenmässiger Hinsicht vorherrschend: Dies ist besonders klar aus den obenerwähnten Gevölleanalysen zu ersehen. Die Feldmaus nimmt der Anzahl nach die erste Stelle ein, darauf folgt die Haus- und Waldmaus. Der Prozentsatz der Anzahlverminderung der Feld und Hausmaus infolge der Besonderheiten der Biotope ist unbedeutend, wie aus folgender Tabelle zu ersehen ist.

	Anzahl der Art in der Waldstep- penzone (Wir- nitza Gebiet)	Anzahl der Art im Polessje (Tschernigower Gebiet)
Feldmaus (<i>Microtus arvalis</i>) . .	37%	33%
Hausmaus (<i>Mus musculus</i>) . . .	24%	22%
Waldmaus (<i>Silvumus sylvaticus</i>)	23%	7%

Aber die Anzahlverminderung der Feldmaus im Polessje ist deutlich genug ausgedrückt, weniger deutlich ist die Verminderung der Hausmaus, hauptsächlich wegen ihres Aufenthalts in menschlichen Wohnstätten; sehr deutlich ist die Abnahme der Anzahl von Waldmäusen. Was andere Arten anbetrifft, so ist der qualitative und quantitative Bestand dieser Arten in den einzelnen Bezirken sehr verschieden, der Verschiedenheit der ökologischen Besonderheiten der Biotope entsprechend. Das ist aus den angeführten Diagrammen zu ersehen (Fig. 6—10).

Das Plateau der rechtsufrigen Waldsteppe wird durch das Vorhandensein oder die geringe Anzahl solcher Arten wie *Sorex araneus* und *Apodemus agrarius* charakterisiert, sowie durch starkes quantitatives Vorherrschen von *Microtus arvalis*, sowie *Mus musculus* und *Silvumus sylvaticus*. Im Polessje wird im Gegensatz dazu im Niederungsteil der linksufrigen Waldsteppe *S. araneus* and *A. agrarius* in grosser Anzahl angetroffen, sowie auch einige an-

¹⁾ In solcher Weise hat die Gevöllemethode gezeigt, dass die Anzahl der Waldmäuse im Polessje kleiner als in der Waldsteppe ist.

deren Arten, die ökologisch mit der Ortschaft in Verbindung stehen, welche den Charakter einer Flussniederung besitzt. Dieses Beispiel beweist den direkten Zusammenhang zwischen der Artenanzahl und den Landschaftsbesonderheiten der Ortschaft. Die Erforschung der Landschaftsgeschichte der Ukr. SSR beweist, dass von der postglazialen Periode und bis zur Zeit der endgültigen Bildung der gegenwärtigen Landschaften in der Ukr. SSR Auen-Moorflächen stark entwickelt waren. Mit denselben war die gewöhnliche Feldmaus verbunden, welche später eine vorherrschende Rolle in der natürlichen Trockenlegung von Flächen einerseits und in den Ackerbaubedingungen andererseits spielte, während sich viele andere Arten entsprechend verminderten.

Über den früheren Zusammenhang zwischen der Feldmaus und den wiesenartigen Grassflächen zeugen ihre biologischen Besonderheiten (das Vermögen des Oberflächenhöhlenbaues in trockenem Gras und das Fehlen einer gut entwickelten Fähigkeit zum Vorratensammeln).

Diese Besonderheiten in der Biologie der Feldmaus verändern sich gegenwärtig im Sinne einer Anpassungsfähigkeit an Kulturlflächen; gleichzeitig vollzieht sich die Veränderung dieser Feldmaus in morphologischer Hinsicht. Die Feldmaus ist ein Beispiel der starken Variabilität und der intensiven Formenbildung, obwohl diese Formenbildung sich nur auf kleine taxonomische Einheiten bezieht.

Bei der Untersuchung dieser Frage, die nicht nur die Feldmaus, sondern auch andere Arten betrifft, kann die Gevöllemethode immer genügendes kranilogisches Material liefern.

Auf Grund der mittels der Methode der Gevölleuntersuchung erhaltenen Daten, können folgende Ergebnisse der Arbeit festgestellt werden:

1. Es wurde die Schädlingsgruppe der mausähnlichen Nagetiere hinsichtlich ihrer Anzahl und geographischer Verbreitung untersucht, was eine direkte praktische Bedeutung für Prognosezwecke und für die Planmässigkeit der Massnahmen zur Bekämpfung dieser Nagetiere hat.

2. Es wurden Angaben zur Ermittlung der Rolle von Raubvögeln in der Vernichtung der Nagetiere erhalten.

3. Es wurden zahlenmässige Angaben zwecks Berechnung der Anzahl von Landsäugetieren im allgemeinen festgestellt.

4. Die Verbreitung einzelner Arten wurde ermittelt, welche vom zoogeographischen Standpunkt ein Interesse darstellen, wie z. B. *Cricetulus migratorius*, *Lagurus lagurus*, *Pitymys subterraneus*, *Microtus agrestis*, *M. oecoonomus*, *Neomys fodiens*, *Crocidura* usw.

Es wurde kranilogisches und osteologisches Material im allgemeinen für die Untersuchung der Nagetiere vom Standpunkt ihrer individuellen Variabilität und Systematik usw. erhalten.

Es muss überhaupt erwähnt werden, dass ein bedeutender Teil des erhaltenen Materials noch nicht genügend ausgenützt ist, um daraus verallgemeinerte Schlussfolgerungen ziehen zu können.

Die Schlussfolgerungen des Verfassers sind von demselben, sowie von anderen Autoren in den unten erwähnten Arbeiten näher untersucht worden. Deshalb wird auf eine weitere Polemik verzichtet, die in einigen Arbeiten

über die Brauchbarkeit der Gevöllemethode angefangen wurde. Nur folgende Bemerkungen werden hier angeführt.

Die Gevöllemethode ist eine der Methoden zur Erforschung der Kleintierfauna. Sie ist überall anwendbar, wo Gevölle produzierende, sich mit Nagetieren ernährende Vögel zu finden sind. Wenn sich die Faunaerforschung im Anfangsstadium befindet, nämlich wenn der Arten- und zahlenmässige Bestand kleiner Säugetiere ermittelt wird, ist die Gevöllemethode unbedingt rentabler als der Fang der Tiere mit Fallen und anderen Mitteln. Die Objektivität und Vergleichbarkeit der mittels der Gevöllemethode erhaltenen Angaben sind natürlich grösser als bei quantitativen Berechnungen den Höhlen nach, beim Fallenfang usw.

In solcher Weise kann die Gevöllemethode zukünftig mit Erfolg in wenig erforschten Ortschaften (z. B. in Sibirien) angewandt werden. Ausserdem kann sie immer zur Ermittlung der Veränderungen in der Anzahl und im Artenbestand kleiner Säugetiere da benutzt werden, wo sie schon früher angewandt wurde.
